

II. Abdülhamid Dönemi Uzunlu Olayları (1898)

Musa ŞAŞMAZ

Prof. Dr., Niğde Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Niğde

E-Mail: musasasmaz@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6030-4151

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 30.10.2024 Kabul Tarihi / Accepted: 15.05.2025

ÖZ

ŞAŞMAZ, Musa, **II. Abdülhamid Dönemi Uzunlu Olayları (1898)**, CTAD, Yıl 21, Sayı 42 (Bahar 2025), s. 319-367.

Osmanlı Dönemi'nde vilayet, sancak, kaza ve nahiye gibi birimlerin idari merkezleri, ekonomik, askerî, sosyal ve sağlık gibi değişik şartlar göz önünde bulundurularak seçilmekteydi. Şartlar değiştiğinde ilgili birimin merkezi bazen kendi sınırları içinde başka bir yere, bazen de tamamen farklı bir idari birime nakledilmekteydi. Günümüzde olduğu gibi geçmişte idari birim merkezi olmak ilgili birim ve halkına ekonomik, sosyal ve maarif gibi konularda önemli avantajlar getirmekteydi. Bu nedenle idarî birim merkezinde olmak hangi din, mezhep ve ırka ait olursa olsun herkese aynı oranda işgücü imkânı yanında farklı değerler sunuyordu. Konuya bu açıdan bakıldığında idarî merkezin bir yerden başka bir yere taşınması her iki taraf halkı için önemliydi. Taşınan yer, taşınmanın beraberinde getirdiği imkanlar ile mutlu olurken diğeri de bunun tam aksi bir halet-i ruhiye içine giriyordu. Çok uzun bir süre kaza statüsünde olan Boğazlıyan'ın 1884 yılında ismi yine aynı kalmakla beraber Uzunlu Köyü'ne taşınması ve orada yaklaşık 15 yıl kaldıktan sonra kaza merkezinin yine eskiden olduğu gibi 1898 yılında

Boğazlıyan merkezine taşınması esnasında Uzunlu sakinleriyle kolluk kuvvetleri arasında yaşanan ihtilaf onlarca insanın hayatını kaybetmesine yol açtı. Çalışmada Osmanlı arşiv belgeleri ile ayrıntılı olarak ortaya konulacak olan bu süreç, son dönem Osmanlı idarî yapılanması, taşrada işleyen bürokratik ve hukukî süreç, yerel dengeler ve taşra ahalisinin bölgesel kaygıları hususunda önemli ipuçları sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uzunlu, Boğazlıyan tarihi, Bozok tarihi, Sultan II. Abdülhamid, İdarî taksimat.

ABSTRACT

ŞAŞMAZ, Musa, **Uzunlu Incidents at Abdulhamid II Era (1898)**, CTAD, Year 21, Issue 42 (Spring 2025), pp. 321-369.

During the Ottoman period, the administrative centers of units such as provinces, sub-provinces (sanjaks), districts and communes (nahiyes) were chosen with respect to the economic, military, social and sanitary conditions of the era. The center of these units might partly have shifted to somewhere else within its own legal boundaries, and partly to a completely different administrative unit in accordance with changes in circumstances. As of today, being the center of an administrative unit at that time brought significant advantages in terms of economic, social and educational matters. Therefore, being at the center of a unit offered significant advantages in terms of employment, education, social facilities and so forth regardless of religion, sect or race. Hence, such a decision brought significant results for both the former and latter. While settlers of the recently chosen center enjoyed their new status, the settlers of the former felt desperate. This study deals with the case of Boğazlıyan, a settlement in Central Anatolia. The settlement, which had been in district status for a very long time, was decided to be resettled in a village called Uzunlu in 1884, keeping its name as the former. Fifteen years later, the district center was again moved its former borders in 1898 and this caused turmoil among the settlers and local authorities. Thus, this study detailly analyzes the concerning developments in accordance with the documents found in the Ottoman archives. This also gives an opportunity to understand the Ottoman administrative structure, political and legal bureaucracy in rural areas, local balances among the settlers and authorities as well as possible concerns of the settlers.

Keywords: Uzunlu, history of Boğazlıyan, history of Bozok province, Sultan Abdulhamid II, administrative partition.

Giriş

Çalışmada Boğazlıyan kaza merkezinin Uzunlu'ya hangi nedenlerle ve tam olarak ne zaman nakledildiği Osmanlı Arşivi'ndeki çeşitli tasniflerde bulunan belgelere göre aydınlatılmaya çalışılacaktır. Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerin tamamı tasnif edilmediği için bu konu hakkındaki tüm belgeleri görmek mümkün olmamaktadır. Boğazlıyan kaza merkezinin Uzunlu'ya taşınması sonrasındaki belgelerde taşınma hakkında kısa ve özet bilgiler verilmekte, bu bilgilerden hareketle nakil işinin ne zaman, hangi nedenle ve nasıl gerçekleştirildiği ortaya konulabilmektedir.

Osmanlı Arşivi'ndeki bazı belgelerin satır aralarından bu nakil işinin 1884 veya 1885 yıllarında gerçekleştiği anlaşılmaktadır. 1897 (Rumi 1313) yılına ait bir belgede kaza merkezinin Boğazlıyan'dan Uzunlu'ya 12 yıl önce, yani 1885 yılında taşındığı ifade edilmektedir. 1899 (Rumi 1315) yılına ait bir belgede ise Boğazlıyan kaza merkezinin 15 sene önce, Rumi 1300 veya miladi 1884 yılında Uzunlu'ya nakledildiği iddia edilmektedir. Bu nakil işine 1887 yılına ait bir belgede bazı kaza eşrafı arasında meydana gelen fikir ayrılığı ve şahsî garazın neden olduğu ileri sürülmekte, bir derde çare olması için kaza merkezinin Uzunlu isminde ufak bir köye nakledildiği belirtilmektedir. Ancak bu derdin ne olduğu hakkında bilgi verilmemiştir. Bunun nedeni, büyük bir ihtimalle Boğazlıyan'ın ova üzerinde olması ile ilgili olsa gerektir. Boğazlıyan mevki olarak hem sazlık ve bataklık hem de su baskınlarına maruz kalan bir yerd. Bu nedenle orada yaşayanlar, ilkbaharda sel ve yaz aylarında sivrisinek ve bundan kaynaklanan diğer bulaşıcı hastalık tehlikesi ile karşı karşıya idiler.¹

Kaza merkezinin nakli öncesinde Osmanlı Arşivi'nde konuyla ilgili sadece bir belge mevcut olup bu belgede nakil işinin öncesi hakkında bilgiler verilmektedir. Bu belgeye göre Boğazlıyan kaymakamlığı ve Yozgat mutasarrıflığı tarafından yazılan tahriratlar 1884 yılı temmuz ayı başında Ankara vilayetine gönderilmiştir. Ankara vilayeti de 15 Temmuz 1884 günü Boğazlıyan'dan gelen tahriratı Dahiliye Nezareti'ne havale etmiştir. Dahiliye Nezareti, Ankara vilayetinin 15 Temmuz 1884 tarihli tahriratını Sadaret vasıtasıyla ekleriyle beraber 31 Temmuz 1884'te Şura-yı Devlet'e değerlendirilmek üzere göndermiştir. Şura-yı Devlet de 23 Ağustos 1884 tarihinde yaptığı toplantıda Ankara vilayeti tarafından talep edilen istek hakkında kararını vermiştir. Ankara vilayetinin tahriratında Yozgat sancağı dahilindeki Boğazlıyan kazası merkezinin havasının vahim ve mevki olarak da gelişmeye uygun bir yer olmaması nedeniyle Uzunlu köyüne nakledilmesinin gerekli olduğu, bu konuda Boğazlıyan kaymakamlığına izin verildiği ifade edilmiştir. Bu

¹ BOA, DH MKT, 2091/76, (28 Temmuz 1314).

amaçla Uzunlu'da bir hükûmet konağının inşa edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu inşaatın yapılması için gereken 30000 kuruşun Uzunlu halkından zengin olanlar ile servet sahipleri tarafından karşılanacağına dair taahhüd alındığı beyan edilmiştir. Şura-yı Devlet mahallince görülen bu lüzuma, yani nakil işine herhangi bir itiraz etmemiş, fakat inşasına karar verilen hükûmet konağının keşif defteri ile masraf çizelgesinin gönderilmesini talep etmiştir. Şura-yı Devlet'in bu kararı Dahiliye Nezareti'ne gönderilmiş, burada yapılan değerlendirmede yeniden bir kaza veya nahiye teşkili veya hükûmet merkezinin başka bir yere naklinin mutlaka Padişahın iradesine sunulması gerektiği 9 Eylül 1884'te ifade edilmiştir.

Bu nedenle Yozgat mutasarrıflığı ile Boğazlıyan kaymakamlığı tarafından gerçekleştirilen nakil işinin tasdik edilmesi için Dahiliye Nezareti, Ankara vilayetinin isteğini 23 Eylül 1884'te Sadaret'e göndermiştir. Sadaret de 11 Ekim 1884'te bu isteği Padişah tarafından onaylanması için Saray'a havale etmiştir. Sultan II. Abdülhamid, Ankara vilayetinden Boğazlıyan kaza merkezi'nin Uzunlu'ya nakledilmesine dair verilen izni onayladığını 29 Ekim 1884'te irade-i seniyyesiyle beyan etmiştir.²

Kaymakamlık Uzunlu'ya nakledilince telgrafhane ile posta merkezi, muhtemelen konum açısından yolların kesiştiği yerde olması sebebiyle Boğazlıyan'da kalmış, Uzunlu'ya nakledilmemişti. Kaza merkezinin Uzunlu'ya alınmasından sonra Boğazlıyan'daki ahali, kaza merkezi yapılan Uzunlu'da posta, telgrafhane ve saire olmadığı için şikâyetle bulunmaya başladılar. Uzunlu'da bu birimlerin olmaması ve oradaki halkın bu işlerini yerine getirmek için Boğazlıyan'a gelmek zorunda kalmaları, Boğazlıyan halkı tarafından şikâyet konusu yapılmaya başlandı. Boğazlıyan halkı bu şikâyetlerini dile getirmeleri ve hükûmet katında savunmaları için Mehmet Arif, Mehmet ve Kigorak isimlerinde üç kişiyi kendilerine vekil tayin ettiler. 1887 yılı Ekim ayından önce bu vekiller tarafından kaleme alınan iki arzuhal, Sadaret'e gönderilmiştir. Bu yazılarda yukarıda sözü edilen sıkıntı ve şikâyetler ortaya konulmakta ve akabinde kaza merkezinin eskiden olduğu gibi tekrar Boğazlıyan'a nakledilmesi ricasında bulunmaktaydılar. Sadaret de bu yazıyı Dahiliye Nezareti'ne havale etmiştir. Dahiliye Nezareti kendi bünyesinde kaza merkezinin ne zaman, hangi emir ve iradeye dayanılarak Uzunlu'ya nakledildiği hakkında resmî bir yazı bulamayınca Ankara vilayetine 30 Ekim 1887 tarihinde bir yazı yazarak bu nakle dair irade-i seniyyenin bir kopyasının gönderilmesini talep etmiştir.³ Hangi emre istinaden bu merkezin Uzunlu'ya nakledildiği hakkında Ankara vilayeti herhangi bir irade-i seniyye bulamamıştır. Bunun üzerine yukarıda adı geçen vekiller,

² BOA, İ. ŞD., 71/4161, (11 Ağustos 1300).

³ BOA, DH. MKT. 1459/17, (18 Teşrin-i evvel 1303).

Sadaret'e tekrar bir arzuhal daha vererek kaza merkezinin Boğazlıyan'a taşınmasını istemişlerdir.⁴ Dahiliye Nezareti 20 Şubat 1888 tarihinde Ankara vilayetine bir tahrirat daha yazarak naklin yapılmasına neden olan emrin bulunmasının tekrar istemiştir.⁵

Kaza merkezi, Boğazlıyan'da iken Kayseri Redif Taburu Boğazlıyan'da askerî bir deponun yapılması için talepte bulunmuştu. Kazanın merkezi Uzunlu'ya taşınıncı gerek Uzunlu gerekse Uzunlu'ya civar olan köy muhtarları, yapılması tasarlanan askerî deponun Boğazlıyan'a değil de Uzunlu'ya yapılması için Kayseri'ye giderek 27 Aralık 1890 tarihinde Seraskerliğe bir telgraf çekmişlerdir. Yine aynı istek, bu sefer Uzunlu ve buraya civar köylerin ahali tarafından 30 Aralık 1890 tarihinde Kayseri'den Seraskerliğe iletilmiştir.⁶ Seraskerlik bu isteği ayrıntılı olarak değerlendirmiş, yaptığı değerlendirmeyi 2 Şubat 1891 tarihinde Boğazlıyan kazasının bağlı olduğu Ankara vilayetine göndermiştir. Seraskerlik değerlendirmesinde askerî deponun inşa yerinin belirlenmesinde muhtar veya ahalinin isteğinin değil, barış zamanında yeni redif askerlerinin toplanması ile seferberlik halinde taburların kolaylıkla teftiş ve muayene edilmesini sağlayacak mekânlarda yapılmasının göz önüne alındığını beyan etmiştir. Yine redif taburunun konuşlanacağı mekânın yerinin tespitinde daha önce o yerle ilgili gönderilen haritalardan faydalandığı, bu yerin tespit edilmesinde o yerin mülkî idare konumu ve çevreyle olan ilişkisinin göz önüne alındığı ifade edilmiştir. Bütün bunlar değerlendirildikten sonra Boğazlıyan veya Uzunlu'dan hangisinin redif taburu merkezi olmasının daha uygun olacağına karar verileceği bildirilmiştir.⁷

Ancak zaman zaman kaymakamlık ile beraber diğer resmî kurumların Uzunlu'ya taşınıp taşınmadığı, Babıâli ile Seraskerlik arasındaki yazışmalarda söz edilmektedir. Örneğin 14 Haziran 1892 tarihinde Boğazlıyan kazası merkezinin Uzunlu'ya nakledilip edilmediğinin bildirilmesini Seraskerlik Babıâli'den rica etmiştir. Seraskerlik, eğer sadece kaza merkezi nakl olunmuş ise telgraf merkezinin de oraya nakledilmesi talep edilmiştir. Babıâli de bu sorunun cevabını öğrenmek için Dahiliye Nezareti'ne tahrirat yazmış ve alınan cevapta hem kaza merkezinin hem de telgraf merkezinin 1892 yılında Uzunlu'da bulunduğunu bildirmiştir.⁸

⁴ BOA, DH. MKT. 1483/ 97 (29 Teşrin-i sani 1303).

⁵ BOA, DH. MKT.1488/102 (8 Şubat 1303).

⁶ BOA, DH. MKT. 1796/83 (15 Kanun-ı evvel 1306); BOA, DH. MKT. 1800/11 (1 Kanun-ı sani 1306).

⁷ BOA, DH. MKT. 1806/112 (21 Kanun-ı sani 1306).

⁸ BOA, DH. MKT.1961/96, (2 Haziran 1308);BOA, DH. MKT.1968/20, (12 Haziran 1308).

Redif Tabur Merkezinin Kurulması

1893 yılında askerî makamlar tarafından Boğazlıyan kazası sınırlarında tabur merkezi açılmasına dair bir girişim olmuştur. Askerî yetkililerin düşüncesi tabur merkezinin Boğazlıyan kasabasında kurulması yönündeydi. Ancak Boğazlıyan kasabasının hava ve suyunun çok kötü olmasından dolayı yaklaşık 10 yıl önce kaza merkezi Boğazlıyan'dan 15 km uzaklıktaki Uzunlu Köyü'ne taşınmıştı. Tabur merkezi ile hükûmet merkezinin de aynı yerde olması gerekmekteydi. Askerî yetkililere göre ise hükûmet merkezi on yıldan beri Uzunlu'da olmasına rağmen ciddî manada gelişme olmamıştır. Uzunlu'da şose yolu ile telgraf merkezinin bulunmaması ve Kayseri-Sivas ve Yozgat yollarının ortak geçiş noktasına uzak olması, redif taburunun kurulmasına engel olan nedenler olarak değerlendirilmiştir. Ancak Boğazlıyan'ın havası ile suyunun da hükûmet memurlarının hastalanmasına sebep olduğundan, burasının tabur merkezinin kurulması için pek sağlıklı ve uygun bir yer olmadığı kanaati ortaya çıkmıştır. Bu amaçla 19 ve 30 Ağustos 1893 tarihlerinde Ankara vilayetinden Dahiliye Nezareti'ne yazılan yazılarda Boğazlıyan kasabasının hemen üstünde bulunan Sırçalı Tekke Köyü'nde tabur merkezinin kurulması teklif edilmiştir. Bu köye inşa edilecek askerî mekanlar ile han, hane ve dükkanlar için de devletin hiçbir harcama yapmayacağı ve tüm bu masrafların Sırçalı Tekke Köyü ahali tarafından karşılanacağı ifade edilmiştir. Bu bilgiler onaylanmak üzere 12 Eylül 1893 tarihinde Sadaret'e gönderilmiştir.⁹

Ankara vilayeti, 26 Eylül ve 16 Kasım 1893 tarihlerinde yukarıdaki bilgileri tekrarlayan yazıları Dahiliye Nezareti'ne göndermiştir. Dahiliye Nezareti de bunları 20 Kasım 1893 tarihinde Sadaret'e havale etmiştir.¹⁰ Tabur merkezi ile hükûmet merkezinin Sırçalı Tekke Köyü'ne nakledilmesinin nedenleri oranın mevkii olarak uygun bulunması, orada şose yolu ile telgraf hattı olmasıydı. Bu nedenle Yozgat mutasarrıflığı ile Tabur binbaşılığının 26 Eylül ve 31 Ekim 1893 tarihlerinde gönderdiği yazılarda Sırçalı Tekke'nin tabur merkezi olmasına karar verilmiştir. Dahiliye Nezareti bu karar üzerine 14 Kasım 1893 tarihinde Sadaret ile Seraskerliğe birer yazı yazarak tabur merkezinin Sırçalı Tekke'de kurulmasının talep edilmesinin aynı zamanda hükûmet merkezinin de Uzunlu'dan Sırçalı Tekke'ye taşınmasını gerektireceğini ifade etmiştir. Bu amaçla Yozgat mutasarrıflığına tahrirat yazılıp değerlendirme istenmiştir.¹¹

Boğazlıyan Tabur Binbaşılığı ile Yozgat mutasarrıflığı 26 Eylül 1893 ile 31 Ekim 1893 tarihli yazılarında tabur merkezi ile hükûmet merkezinin Uzunlu'dan

⁹ BOA, DH. MKT.140/3, (31 Ağustos 1309).

¹⁰ BOA, DH. MKT.140/3, (8 Teşrin-i sani 1309).

¹¹ BOA, DH. MKT. 140/3, (2 Teşrin-i sani 1309).

Sırçalı Tekke Köyü'ne nakledileceği haberi Boğazlıyan'da duyulunca Boğazlıyan ahalisinin bu naklin kendi kasabalarına yapılmasını, aksi bir durumun kendilerini gadre uğratmış olacağını ileri süren mektupları Dahiliye Nezareti ile Seraskerliğe göndermişlerdir. Boğazlıyan ahalisi tarafından kaleme alınıp Dahiliye Nezareti'ne gönderilen ve 29 Ekim 1893'te de Dahiliye Nezareti tarafından Ankara vilayetine havale edilen bir mektupta Boğazlıyan'ın tabur merkezi kabul edilmesiyle mahallî halkın askerî mekanların inşası için o zaman kadar 1000 lira para topladıklarını, ancak son zamanlarda mahallî nüfuzlu ailelerden Kuyumcuoğulları ve saireler tarafından gerek tabur, gerekse hükûmet merkezinin hiç alakası olmayan Sırçalı Tekke Köyü'ne nakledileceğini duyduklarını, bu naklin eskiden olduğu gibi kendi kasabaları olan Boğazlıyan'a yapılmasını talep ettiklerini ifade etmişlerdir. Eğer Boğazlıyan'ın hem tabur, hem de hükûmet merkezi yapılması durumunda gerekli görülen taahhütleri yerine getirmeye hazır olduklarını beyan etmişlerdir. Mektupta Boğazlıyan ahalisinin bu konuda çok fedakârlık yaptıklarını ve yapmaya da devam edecekleri sözünü vermişlerdir. Hal böyleyken tabur ve kaza merkezinin başka bir yere alınmasının yardımsever bir ahalinin üzülmüne yol açacağı ileri sürülmüştür. Seraskerliğe de bu işe bir an önce son verilmediği takdirde tabur ve kaza merkezinin belirlenmesine yönelik şikâyet ve isteklerin sonunun alınmayacağı beyan edilmiştir.¹²

Redif tertibatı düzenlemesi çerçevesinde Boğazlıyan'da teşkil olunan tabur merkezinin Sırçalı Tekke Köyü'nde inşa olunması veya Boğazlıyan'daki halkın bu naklin kendilerine gadri olacağını ifade ile tabur merkezinin eskiden olduğu gibi Boğazlıyan kasabasında kalmasına dair isteklerinden hangisinin tercih edileceğine dair bir an önce karar verilmesi hakkında Umum Erkan-ı Harbiye Dairesi 2 Haziran 1894 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne bir tezkire yazmıştır. Dahiliye Nezareti de 12 Haziran 1894 tarihinde verdiği cevapta konuya dair yazının 6 Mart 1894'te Şura-yı Devlet Riyasetine gönderdiğini, cevap beklemekte olduğunu ifade etmiştir.¹³

Redif taburu merkezinin Boğazlıyan veya Sırçalı Tekke Köyü'nde tesis edilmesi yolundaki çalışmalar devam ederken Boğazlıyan kaza merkezinin bulunduğu Uzunlu halkı da tabur merkezinin hükûmet merkezinin olduğu yerde inşa edilmesi için harekete geçmiştir. Uzunlu halkı tabur merkezinin Boğazlıyan veya Sırçalı Tekke Köyü'nde kurulmasının kendi köylerinde olan hükûmet merkezinin oradan alınarak tabur merkezinin tesis edileceği yere naklini gerektirebileceği endişesiyle Uzunlu ve buraya yakın köy ahali ve muhtarları ile

¹² BOA, DH. MKT.16746, (27 Teşrin-i evvel 1309; BOA, DH. MKT.140/3, (25 Teşrin-i sani 1309).

¹³ BOA, DH. MKT.140/3, (21 Mayıs 1310).

beraber bir mahzar kaleme alıp Boğazlıyan Tabur Binbaşılığına teslim etmişlerdir. Bu istek Boğazlıyan redif taburu zabitanı ile binbaşısı tarafından incelenmiştir. Tabur binbaşısı tarafından 11 Mayıs 1893 tarihinde yazılan bir yazıya göre Uzunlu'nun mevki olarak hiçbir önemi olmadığı görüşü öne sürülmüş ve tabur merkezinin Uzunlu'ya taşınması uygun bulunmamıştır. Binbaşısı göre Boğazlıyan mevki olarak Uzunlu'dan daha önemlidir. Ancak son kararın yine de Dahiliye Nezareti ile Seraskerliğe ait olacağı bildirilmiş ve bu iki kurum arasındaki görüşmelerden çıkacak sonuca uyulacağı belirtilmiştir.¹⁴

Merkezin Uzunlu'da bulunmasına karşı çıkan Boğazlıyan halkı, merkezin hiç olmazsa Uzunlu'dan alınarak Tekye (Tekke) ismindeki köye taşınmasını istemişlerdir. Bu teklifi güçlendirmek için de Boğazlıyan'a yakın olan köy muhtarlarının imzalarını alarak 1 Ocak 1895 tarihli arzuhallerinin altına eklemişlerdir.¹⁵

Yozgat sancağına bağlı kazaların bulundukları mevkilerin önemli olduğu düşünülmüştür. Yozgat ile Boğazlıyan kazası merkezi Uzunlu ve Sungurlu kazası merkezi arasında telgraf irtibatını sağlayan bir hattın olmaması büyük bir eksiklik olarak görülmüştür. Buraların önemli olması ve Yozgat ile aralarında uzak mesafe bulunmasından dolayı bu iki kaza merkezine telgraf hattının döşenmesini gerekli kılmıştır. Bu amaçla da telgraf hattının Sungurlu kazası ile Boğazlıyan kazası merkezi Uzunlu'ya kadar uzatılmasına karar verilmiş, dolayısıyla bu hattın döşenmesi işi 1894 yılı temmuz ayı içerisinde Sadaret ile Telgraf ve Posta Nezareti'ne arz edilmiştir. Bu yazıda telgraf hattının inşası için gerekli olan 7,376 frank ile 71,841 kuruşun ahali tarafından karşılanacağı beyan edilmiştir. Bu telgraf hattının yıllık memur maaş ve diğer masrafları için gereken 527 frank ile 29,600 kuruşunun da bu yöreden toplanan gelirlerden ödeneceği ifade edilmiştir. Bu teklif 26 Temmuz 1894 tarihinde Sadrazam ve 8 Ağustos 1894 tarihinde de Posta ve Telgraf Nazırı tarafından tasdik edilmiştir.¹⁶

Bu yıllara ait belgelerden genel olarak anlaşıldığı üzere Boğazlıyan kazasının kaymakamlık ve adliye gibi idarî ve adlî yönetim birimleri Uzunlu'ya taşınmış ve çalışmalarını orada yürütmüştür. Ancak posta ve telgraf müdürlüğü ile redif taburu kazanın Boğazlıyan'dan Uzunlu'ya nakledilmesine karşı çıkmışlar ve çeşitli nedenler ileri sürerek Boğazlıyan'da kalmakta ısrarcı olmuşlardır. Öyle anlaşılmaktadır ki kaza merkezinin taşınmasına, idarî ve adlî çevreler destek verirken, posta ve askerî memurlar karşı çıkmıştır. Taşınma olduktan sonra da askeriye ile posta ve telgraf müdürlüğünde çalışan memurlar Uzunlu'ya çeşitli

¹⁴ BOA, DH. MKT. 57/15, (23 Mayıs 1309).

¹⁵ BOA, DH. MKT.329/ 2, (20 Kanun-ı evvel 1310).

¹⁶ BOA, DH. MKT.270/ 82, (26 Temmuz 1309).

sebepler ileri sürerek gitmemişlerdir. Nitekim 1887 yılında Boğazlıyan halkı tarafından merkezin Uzunlu'dan Boğazlıyan'a tekrar taşınması için verilen arzuhalde taşınmanın olmasını isteyenlerden Boğazlıyan redif taburu binbaşısının Seraskerlikten rütbeli kişileri getirterek Boğazlıyan ile Uzunlu'dan hangisinin merkez seçilmesine dair keşif yaptırttığı ve bu keşfe göre de Uzunlu'nun merkez olmaya asla uygun bir yer olmadığı kararına varıldığı ifade edilmiştir. Boğazlıyan halkına göre Boğazlıyan kasabasının hem büyüklüğü hem de şose güzergahı üzerinde ve ayrıca kazanın tam orta mevkiinde bulunması nedeniyle mülkî ve askerî yetkililer tarafından daha uygun bulunduğu ileri sürülmüştür. 13 Temmuz 1887 tarihli bu arzuhalde kendi tezlerini güçlendirmek için de Boğazlıyan'da telgraf merkezi olduğu belirtildikten sonra Boğazlıyan halkının kendi kasabalarının merkez yapılması halinde kendi aralarında toplayacakları para ile oradaki askerî binaları inşa ettirecekleri ve böylece hazineye yeni bir yük getirmeyecekleri ileri sürülmüştür. Bu amaca yönelik olarak da 12 Temmuz 1887 tarihi itibarıyla 800 lira topladıkları ve binaların inşaatının üçte birini tamamladıkları iddia edilmiştir. Merkezin Uzunlu'dan Boğazlıyan'a taşınması için Boğazlıyan ahalisinin eski hükûmet binasını tamir etme sözü verdikleri, ayrıca muhacirlerin iskan edilmeleri için de yeni uygun araziler tahsis ettikleri beyan edilmiştir. Bu yüzden 1887 yılı başında Uzunlu'dan Boğazlıyan'a geri taşınma işinin bir an önce gerçekleştirilmesi talep edilmiştir.¹⁷

Kaza Merkezinin Tekrar Boğazlıyan'a Taşınması ve Uzunlu Olayları

Boğazlıyan halkının hükûmet merkezini Uzunlu'dan Boğazlıyan'a tekrar geri getirtmek için büyük gayret sarf ettiği gözlemlenmektedir. Bu amaçla askerî bir bina, askerî bir depo ve bir adet de cephane binası inşa etmişlerdir. Yine kazanın Uzunlu'ya taşınmasında rol oynayan en önemli etkenlerden biri bataklık ve sivrisineklerin varlığıydı. Bu sorunu ortadan kaldırmak için de Boğazlıyan ahalisi söz vermiştir. Bütün bunlara ilave olarak 6 Aralık 1898 tarihli bir belgede Boğazlıyan Tabur Ağası'nın merkezin Uzunlu'dan Boğazlıyan'a nakledilmesini resmen talep ettiği ve Dahiliye Nezareti'nin de askerî makamlardan gelen bu lüzumu geri çeviremediği anlaşılmaktadır. Bu lüzum üzerine Dahiliye Nezareti ile Sadaret arasındaki yazışmalardan sonra Uzunlu'daki kaza Merkezinin tekrar Boğazlıyan'a alınmasına Şura-yı Devlet karar vermiştir.¹⁸

Babialı bu nakil işini 1898 yılı başlarında tasdik etmiştir. Alınan bu karara Uzunlu halkı itiraz ederek kaza Merkezinin Boğazlıyan'a taşınmasına engel

¹⁷ Bu arzuhal Boğazlıyanlı Ali ile beraber 65 imza ve Boğazlıyan ahalisi vekilleri Derviş, İbrahim, Latif ve Karabet tarafından 2 Temmuz 1313 tarihinde kaleme alınmıştır (BOA, DH. MKT. 2083/74).

¹⁸ BOA, DH. MKT.2145/ 76, (24 Teşrin-i sani 1314).

olmuşlar ve muhalefette ısrar etmişlerdir. Hatta bu ısrar Ankara vilayeti yetkililerini aldıkları bu karardan vazgeçme aşamasına bile getirmiştir. Ancak Boğazlıyan halkının yaptıkları bina ve diğer masraflar, vilayet yetkililerinin aldıkları kararı yürürlüğe koymaya mecbur kılmıştır. Diğer yandan naklin tekrar Boğazlıyan'a yapılması ile kaza memurlarının yine mağdur edileceği düşünülmüştür. Buna Boğazlıyan'ın havasının elverişli olmamasının da ilave edilmesiyle alınan bu karardan cayma noktasına gelinmiştir. Ancak son aşamada kaza merkezinin tekrar Boğazlıyan'a taşınmasında karar kılınmıştır. Bu kararın alındığı tarihten itibaren Uzunlu halkı nüfus dairesinde bulunan kaza nüfus defterlerini Boğazlıyan'daki askerî yetkililere vermemişlerdir. Bu yüzden o yıldaki asker yazım ve sevkıyatı, nüfus defterlerine ulaşılamaması nedeniyle tehir edilmek zorunda kalınmıştır.¹⁹

Uzunlu halkı, kaza merkezinin Boğazlıyan'a taşınmaması için her türlü muhalefet ve engellemelere başvuruyordu. Nitekim nakle dair irade İstanbul'dan çıksa bile yine de direnmekteydiler. Kaza merkezinin Boğazlıyan'a taşınmasından yaklaşık iki ay önce, yani 19 Temmuz 1898 tarihinde Boğazlıyan halkının bir hayli masraf yaptıklarını öne sürerek naklin bir an önce yapılmasını talep eden dilekçelerine karşılık Yıldız Sarayı'ndan Sadarete yazılan bir tezkirede Uzunlu'da bulunan hükûmet merkezinin Boğazlıyan'a taşınmasının kararlaştırıldığı halde Uzunluların engelleme ve ısrarları nedeniyle kaza merkezinin Uzunlu'da kalmasına devam edileceği belirtilmekteydi.²⁰

Bu arada Boğazlıyan ile Uzunlu halkı arasında karşılıklı nefret ve hasımlık başlamıştı. Kaza kaymakamı Uzunlu halkını, redif taburu binbaşı da Boğazlıyan halkını tutmaktaydı. Bu amaçla da her ikisini, Boğazlıyan ve Uzunlu halkı ile bunların vekilleri Dâhiliye Nezareti ile Sadarete şikâyet etmekteydiler. Uzunlu'dan Boğazlıyan'a nakil kararının belli olmasından sonra iki mahal arasında ciddi bir çatışmaya neden olmamak için bir an önce hareket edilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Yozgat sancağı ve Ankara vilayeti görevlileri 1898 Eylül ayı ortalarına doğru zorla da olsa Saray ve Babıali'nin aldığı kararı yerine getirmeye karar vermişlerdir.

Padişahın kaza merkezinin tekrar Boğazlıyan'a taşınmasına dair irade-i seniyyesinin tahakkuku, ertelenen kur'a çekiminin yapılması için Ankara valisi Tevfik, Yozgat mutasarrıfı Ahmet Edip Bey'in Uzunlu halkına yaptıkları muhalefetten vazgeçmeleri konusunda nasihat ve tavsiyelerde bulunduğu bildirilmiştir. Bu nasihatlerden bir sonuç alınamayınca Yozgat mutasarrıflığına talimat verilmiş ve 14 Eylül 1898 tarihine kadar bu işin sonuçlandırılması

¹⁹ BOA, DH. MKT. 2091/76, (28 Temmuz 1314).

²⁰ BOA, İ. HUS,65/1316.s./93 (7 Temmuz 1314).

istenmiştir. Bunun üzerine Yozgat mutasarrıfı Ahmet Edip 11 Eylül 1898 tarihinde yanına aldığı zaptiyelerle beraber Boğazlıyan'a gelmiştir. Kayseri'den gelen 300 kadar diğer zaptiyelerle beraber 12 Eylül 1898 tarihinde gece yarısı Uzunlu'ya gidip kaza evraklarının Uzunlu'dan Boğazlıyan'a taşınması emrini vermiştir. Ankara valisi Tevfik, Yozgat mutasarrıflığına yazdığı bir tahriratta nakil işinin herhangi bir olaya meydan verilmeksizin hemen bitirilmesini, aksi halde ortaya çıkacak tüm sorumluluğun kendisine ait olacağını bildirmiştir. Bunun üzerine mutasarrıf yanına aldığı zaptiyelerle Uzunlu'ya 12 Eylül 1898 tarihinde gece yarısı gitmiştir. Zaptiyelerin geldiğini duyan Uzunlu halkının taş ve silahlarla zaptiyelere saldırdığı iddiasıyla 2 zaptiyeyi yaraladığı bildirilmiştir. Bu sırada halka sakin olmaları konusunda tavsiyelerde bulunduğu ifade edilmiştir. Çıkan çatışmada taş ve sopalardan dolayı Uzunlu ahalisinden birkaç Müslüman ve Hristiyan'ın öldürüldüğü, birkaçının da yaralandığı belirtilmiştir. Daha sonra olayın kontrol altına alındığı ve ertesi günü olan 13 Eylül 1898'de halkın iş ve güçleriyle meşgul oldukları Ankara valisi Tevfik tarafından Sadaret'e bildirilmiştir. Olay sonrası ölenlerin keşifleri yaptırılmış ve bu olaya neden olan köylüler yakalanıp tutuklanmışlardır. 13 ve 14 Eylül 1898 tarihlerinde Yozgat mutasarrıflığı çıkan olaylarla ilgili Ankara vilayetine telgraflar çekmiştir. Bu olayda sadece yaralanan jandarmaların durumu hakkında bilgi verilmiş, halktan ölen ve yaralananlarla ilgili bilgi yazılmamıştır.²¹

14 Eylül 1898 tarihinde de Ankara valisi Tevfik, bu olaya dair haberleri alması üzerine bir vali muavini ile adliye müfettişini bu olayı tahkik etmek üzere Uzunlu'ya göndermeye karar vermiştir. Bu maksatla da Adliye Nezaret'i'ne müracaat ederek adliye müfettişinin görevlendirilmesini talep etmiştir.²² Uzunlu'ya gönderilmesine karar verilen kişiler vali muavini Reşad Bey, Ankara ve Konya vilayetleri Adliye Müfettişi Ali Bey, Polis Komiseri Ömer Mümtaz ve Yozgat müstantıkı (Sorgu hakimi) Hüseyin Efendi idi.²³ Kaza merkezi Uzunlu'dan Boğazlıyan'a taşındıktan hemen sonra ertelenen kur'a çekiminin yapılmasına başlanmış, bu olaya neden olduğu varsayılan Uzunlu halkından bazı

²¹ BOA, DH. MKT. 2106/ 61, (3 Eylül 1314). Yozgat Mutasarrıflığı, bu olay hakkında mutasarrıflıkların Sadaret ile yazışma yapabilmelerine imkan veren şifrelerinin olmaması nedeniyle telgraf çekememiştir. Bu şifrenin neden olmadığı Yozgat mutasarrıflığına sorulmuştur.

²² BOA, Y. PRK. UM. 43/ 72, (1 Eylül 1314); BOA, Y. PRK. UM.43/ 72, (1 ve 2 Eylül 1314). Yaralı sayısı 10 olarak belirlenmiş ve gözünün yanından süngü ile yaralanan zaptiyenin durumunun ağır olduğu Yozgat Mutasarrıflığı tarafından gönderilen evrakta ifade edilmiştir.

²³ BOA, DH. MKT.2135/112, (24 Teşrin-i evvel 1314). Reşad Bey'e günlük 133, Ali Bey'e 114, Ömer Mümtaz Efendi'ye 76 ve Hüseyin Efendi'ye 38 kuruş yevmiye verilmiştir. Bu kişiler Uzunlu'daki tahkikat için 13 gün orada kalmışlardır.

kişiler yakalanıp mahkemeye sevk edilmiş, sonra da 14 Eylül 1898 tarihinde Yozgat mutasarrıfı Ahmet Edip, Boğazlıyan'dan Yozgat'a hareket etmiştir.²⁴

Bu olayın ayrıntısına girmeden önce olayın hemen sonrasında gerek askerî, gerekse mülkî makamlarca gönderilen yazılarda olaya dair aşağıdaki ayrıntılar aktarılmıştır:

Yozgat mutasarrıfının yeterli miktarda silahlı zaptiyelerle Uzunlu'ya geldiği, halkın da gelen zaptiyelerden ikisini yere düşürerek ağırca yaraladığı, bu yüzden çıkan çatışmada ahaliden 7'si Hristiyan ve 4'ü Müslüman olmak üzere 11 kişinin öldüğü, 19 kişinin de hafifçe yaralandığı Boğazlıyan Tabur Binbaşılığı'ndan 12 Eylül 1898 tarihinde bildirilmiştir. Boğazlıyan Tabur Binbaşısı Hacı Ali Efendi, ihtiyat askerlerinden herhangi bir yaralı veya ölünün olmadığını, kaza merkezinin naklinin 12 Eylül 1898 tarihinde saat 11 gibi bitirildiğini beyan etmiştir. Nakilden hemen sonra defterlerin ellerine geçmesi sebebiyle asker çağırma ve bunları kaydetme işine giriştiklerini belirtmiştir. Seraskerliğe, bu işin barışçıl bir şekilde halledilmesi gerekirken mutasarrıfın bu kadar müessif bir hadiseyi nasıl meydana getirdiği ile ilgili mutasarrıfın ihtiyat askerlerini bu işe karıştırıp karıştırmadığı, karıştırmış ise bu ihtiyat askerlerinin hangi depoya ait ve hangi emre istinaden bu işte istihdam edildikleri hakkında tabur ağasından bilgi vermesini istemiştir.²⁵

Yukarıda sözü edilen vali muavini ile müfettiş başkanlığında oluşturulan soruşturma komisyonu, Boğazlıyan ve Uzunlu'ya gitmişler, buralarda olayı soruşturmuşlardır. Soruşturma esnasında bu işte görevlendirilen zaptiyeleri hemen tutuklatmışlardır. Bu zaptiyelerin tutuklanması daha sonra Anadolu Umum Müfettişi Şakir Paşa'ya bildirilmiş ve Şakir Paşa tarafından yapılan teftiş sonunda bu zaptiyelerin ölümlerden sorumlulukları olmadığına karar verilip tahliyeleri Ankara vilayetinden istenmiştir. Ankara vilayeti de bu isteğe 5 Aralık 1898 tarihinde verdiği cevapta zaptiyelerin mahallî sorgu hakimliğince kanunen tevkif edilmesi nedeniyle yine kanunen serbest bırakılabileceğini savunmuştur. Ankara vilayeti soruşturmanın selameti için bu zaptiyelerin Ankara'ya nakledilmesini İstinaf Mahkemesi Savcılığı'ndan istediğini ve Şakir Paşa'nın bu zaptiyelerin olayda herhangi bir sorumluluğunun olmadığına dair kanaatinin mahkeme sürecinin devam etmesine engel teşkil etmediği düşünülmüştür. Bu amaçla bir taraftan bu zaptiyelerin mahkeme süreci devam ettirilmiş, diğer yandan ise bunların durumları Sadarete ve Adliye Nezareti'ne yazılarak bu kişiler hakkında ne yapılacağı konusunda kendilerine talimat gönderilmesi talep

²⁴ BOA, DH. MKT.2109/2, (8 Eylül 1314).

²⁵ BOA, Y. PRK. ASK.144/19, (2 Eylül 1314).

edilmiştir.²⁶ Yozgat mutasarrıflığının 19 Eylül 1898 tarihli telgrafında vukuata sebep olanlardan 7 şahsın tutuklandığı bildirilmiş, ancak başka herhangi bir mütalaada bulunulmadığından Dahiliye Nezareti Yozgat mutasarrıflığından bu konuda ayrıntılı açıklama göndermesini Ankara vilayeti kanalıyla talep etmiştir.²⁷

Uzunlu olayı sonrasında toplam 20 kişi tutuklanmış olup bunlardan üçü zaptiye ve biri de Kayseri mülazımıydı. Yukarıdaki tutuklu Uzunlulu'lardan altısı kefalet-i nakdiye ile geçici olarak tahliye edilmişlerdir. Geriye kalanların muhakemeleri 4 Aralık 1898 tarihi itibarı ile devam etmekteydi. 1895 yılında Anadolu'da reformların yapılmasını tespit ve teftiş etmekle görevlendirilen Anadolu Umum Müfettişi Şakir Paşa, Amasya'ya gelince Uzunlu hadisesinden dolayı tutuklanan zaptiyeler, durumlarını Şakir Paşa'ya yazmışlar ve o da konu hakkında Yozgat mutasarrıfı Ahmet Edip tarafından bilgilendirilmişti. Ona gönderilen yazıda zaptiyelerin soruşturmalarının devam etmekte olduğu ifade edilmiştir.²⁸ Dahiliye Nezareti'nden Sadaret'e gönderilen 23 Ocak 1899 tarihli bir başka yazıda Uzunlu olayından sonra zaptiyelerden Onbaşı Hacı Ahmet ve Tahir'in önceden tutuklandığı, bu kişilerin tutukluluk hallerinin devam ettiği beyan edilmiştir.²⁹

Dahiliye Nezareti'nden Sadaret'e gönderilen 7 Aralık 1898 tarihli bir yazıda Uzunlu ahalisinin kaza merkezinin Boğazlıyan'a nakline muhalefet ve engellemelerde bulunmalarından dolayı önceden Ankara vilayeti ile birçok yazışma yapıldığı, bu yazışmalarda ahalinin muhalefette ısrar etmeleri sonucu nakil işinin birkaç kez ertelendiği, bunun da ahaliyi cesaretlendirdiği, hatta Uzunlu'daki bazı memurların merkezin Uzunlu'da kalması için halka destek verdikleri bildirilmiştir. Bunlardan dolayı Uzunlu ahalisinin tüm güçleri ile kaza merkezinin kendi köylerinde kalması için çalıştıkları ve merkezi taşımak için gelen zaptiyelere taş ve sopalarla saldırdıkları, bu durumda zaptiye kuvvetleri tarafından silah kullanılarak ahaliden ve zaptiyeden ölü ve yaralıları olduğu Boğazlıyan'a gönderilen soruşturma heyetince Anadolu Umum Müfettişi Şakir Paşa'ya bildirilmiştir. İcra olunan tahkikat sonucuna göre kaza merkezinin eskiden olduğu gibi kaza merkezi olan Boğazlıyan'a nakli hakkında askeriyece yapılan teşebbüslere vakıf olan Uzunlu ahali, merkezin nakliyle memurlar için yaptıkları hanelerin âtıl kalacağını ileri sürerek kaza merkezinin Uzunlu'da kalmasını rica etmişlerdir. Kaza merkezinin Boğazlıyan'a taşınacağını Padişah'ın iradesi ile belli olması ve bu haberin gazetelerde yayınlanması üzerine

²⁶ BOA, DH. MKT.2145/76, (23 Teşrin-i sani 1314).

²⁷ BOA, DH. MKT.2113/60, (23 Eylül 1314).

²⁸ BOA, Y. PRK. UM.44/ 64, (22 Teşrin-i sani 1314).

²⁹ BOA, DH. MKT.2163/ 78, (11 Kanun-ı sani 1314).

Uzunlu ahalisi huzursuzluk çıkarmaya başlamış, kaza memurlarına baskıyı artırmışlardır. Merkezin Uzunlu'da kalmasını tercih eden kaza memurları ahalinin isteğini karşılayan tavır ve hareketlere girişmişlerdir. Bu durum sebebiyle iş alevlenmiş, ahali merkezi nakle memur olarak Uzunlu'ya giden tabur ağasını dövme ve onu kovma işine cüret etmiştir. Hatta Yozgat mutasarrıfını hükûmet konağına girmekten men'e kalkışmıştır. Bunun üzerine halka tekrar tekrar nasihatlerde bulunulmuştur. Ahaliye alınan karardan vazgeçilmesinin imkânsız olduğu ve bu kararın Padişahın aldığı bir karar olup icrasının kesinlikle yapılacağı kendilerine anlatılmıştır. Muhalefette devam etmeleri ve şiddete başvurmalarından dolayı cezalandırılacaklarının kesin olduğu ifade edilmiştir. Bunlardan da sonuç alınamayınca zor kullanmaktan başka çare kalmamıştır. Bu amaçla Kayseri ve Kırşehir'den gönderilen jandarma müfrezelerinin bir kısmının, halkın heyecanına yol açmamak için hariçten dolaşarak köyün diğer ucunda bulunan hükûmet konağı önünde toplanması uygun görülmüştür. Diğer kısmının ise mutasarrıf ile beraber köye girmesi amaçlanmıştır. Mutasarrıf bir kısım jandarma ile beraber aşağıdan köye giderken diğer kısmının mutasarrıftan önce hükûmet konağına yaklaşmaktayken köy ahalisi yukarıdan giren jandarmalara saldırarak önlerine gelenleri dövüp yaralamaya ve jandarma mülazımını hayvanından aşağı indirip hakaret etmeye başlamışlardır. Bu mülazım da kendini kurtarmak için bir el tabanca atmış ve diğer jandarmalar da hücum eden ahali üzerine silah kullanmışlardır. Halkın kaçması üzerine ateş kesilip olaya son verilmiş, yaralı ve ölülerin tahkikatına girişilmiştir. Ahalinin ortalıktan kaybolmasından istifade edilerek kaza merkezi Boğazlıyan'a nakledilmiştir. Böylece Padişahın iradesi yerine getirilmiştir. Sonra Ankara'dan özel olarak gönderilen komisyon heyeti olay esnasında tutulan zabıt varakasında ahaliden bazılarının silahlı oldukları iddiasını şahitlere sormuşlardır. Zabıtnamede imzası olan memurlar oradaki ifadelerinden vazgeçmişlerdir. Ahali silah olmadığını ve zabıtnamede olay mahallinden toplandığı yazılı olan silahların öteden beri zabıta odasında saklı bulunduğunu beyan etmişlerdir. Bunun üzerine jandarmalardan birkaçı tutuklanmış ve merkezin Uzunlu'dan nakli işinde gösterdiği gevşeklik ve olay çıkmasına yol açması nedeniyle mutasarrıfın yetki ve görevi dışına çıktığı düşünülerek ölüm ve olaydan sorumlu tutulması yoluna gidilmiştir. Fakat önceden baskı ile yalan ifade verdiklerini itiraf eden memurlar daha sonra ifadelerini değiştirerek jandarmalar aleyhinde şahitlik etmişlerdir. Mahkemede hükûmetin emirlerine muhalefet ve mukavemet suçunu işleyenlerin defedilmesi için cebir ve şiddet kullanılması suç olarak görülmemiştir. Bu amaçla jandarmaların tutuklanması ve mutasarrıfın sorumlu tutulması kanunî bulunmamış ve bu yüzden tutuklu jandarmaların daha sonra serbest bırakılmasına karar verilmiştir. Bu durum, Ankara vilayetine yazılmış ve ilgili vilayet de 3 Aralık 1898 tarihinde verdiği cevapta bunların mahallî sorgu hakimliğince kanunen tutuklanmalarından dolayı serbest bırakılmalarının ancak

kanuna uygun olarak mahkemece yapılması gerektiği bildirilmiştir. Bu yüzden jandarmaların mahkemeleri devam ettirilmiştir.³⁰

Soruşturma Komisyonunun Gönderilmesi

Uzunlu'da meydana gelen olay üzerine Ankara vilayeti bir tahkik komisyonu oluşturup 14 Eylül 1898 tarihinde Uzunlu'ya göndermişti. Bu komisyona Ankara vilayeti vali muavini Reşad Bey başkanlık etmiş ve yanında Ankara ve Konya vilayetleri adliye müfettişi Ali Bey, polis komiseri Ömer Mümtaz ve Yozgat istintak mahkemesi hakimi Hüseyin Efendi yer almıştır. Reşad Bey ve yanındakiler 28 Eylül 1898 tarihinde Boğazlıyan ve Uzunlu'ya gelerek burada 13 gün kadar kalmışlar ve bu olayı ayrıntılı olarak soruşturmuşlardır.³¹ Bu komisyon, hem Boğazlıyan kazası kaymakamı Mehmet Atıf Bey'in hem de kaza naibi İsmail Hakkı Bey'in ifadelerini almıştır. Reşad Bey bu kişilere, hükûmet'in evrak ve eşyası Uzunlu'dan Boğazlıyan'a nakledildiği gün meydana gelen olay hakkında tanzim edilip imzalanan tutanakta hükûmet dairesi civarında toplanmış olan ahali tarafından aniden jandarma üzerine silah atıldığı gibi dam üzerinde bulunan Ermeniler tarafından da zaptiyelere şiddetle ve silahla saldırıldığının yazılı olduğunu belirttikten sonra bu tutanağı imzalayan memurların tutanağın içeriğinin hükûmetin nakline dair olduğunu kendilerine ifade olunarak okumaya meydan verilmeksizin imza ettirilmiş olduğunu ve ahali tarafından silah atıldığının gerçek olup olmadığı hakkındaki ifadelerini belirtmesi istenmiştir.

Kaymakam Mehmet Atıf Bey şu ifadeyi vermiştir:³²

“Hükûmet merkezinin Uzunlu'dan Boğazlıyan'a nakledildiği gün 31 Ağustos (12 Eylül) 1314 (1898) yılının pazartesi günü idi. Sabahleyin saat bir buçuk sıralarında Uzunlu'da zuhuûr eden “haydın ha haydın geldiler ha” gibi bir velvele üzerine kendisinin uykudan uyandırıldığı ve üstümü giymekle meşgul iken ahali sopa, değnek ve taşlarla hükûmet merkezine doğru koşuştukları esnada bir hayli süvari zaptiyeleri hükûmetin üst tarafındaki harman mahallinden hükûmete doğru gitmekte olduğu bulunduğu odadan görülüyor idi. Ahali tarafından gördükleri mukâvemet üzerine olmalıdır ki geriye dönerek yine tepeye doğru avdet ediyorlar (geri dönüyorlar) idi. Bendeniz de o vakte kadar üzerimi giymiş dışarıya çıkmak üzere bulunduğu bir sırada bendenizin bulunduğu caddeden de Yozgat Mutasarrıfı saadetli bey efendi hazretleri faytonla ve bir hayli zaptiyelerle süratle hükûmete doğru geçtiler. Arkalarından ben de gittim ise de kendilerine yetişemediğim gibi düyûn-ı umûmiye dairesi olan mahale

³⁰ BOA, DH. MKT. 2145/ 38, (25 Teşrin-i sani 1314).

³¹ BOA, DH. MKT. 2135/ 112, (24 Teşrin-i evvel 1314).

³² BOA, DH. MKT.6/92, (16 Eylül 1314).

vardığımda bir takım silah sesleri işitmekle mecbûren ileriye varamayıp düyûn-ı umûmiye dairesine çıktım. Ankara düyûn-ı umûmiye müfettişi de daha birçok kimselerle orada idi. O vakit mutasarrıf da ileriye varamayıp faytonla ve süratle geriye döndüler. Tahkikatıma göre kasaba haricine kadar çıkmış iken o esnada düyûn-ı umûmiyede kim söylediğini bilemiyorsam da ahali de silah atıyor sözünü işitmiş idim. Silah sesleri gelip hükûmete girdikten ve mutasarrıf geldikten sonra zabıt yazabileceği bir katip istedi. Bendeniz de mahkeme 2. katibi Salih Efendi'yi çağırdım. Mutasarrıf hazretleri de zaptiye zabitlerini çağırıp tahkikat icra ederek ifadelerine göre zabıt yaptırılıyor idi ve Mahkeme-i Bidayet Mustantık Mıgırdıç ve muavini Rifat ve Yozgat Polisi Hüseyin efendilerle Tabip Vekili Kara Hacı'dan mürekkep bir keşif heyeti marifetiyle meydandaki maktuller muayene ettiriliyordu. Bendeniz o aralık heyecan içinde kalan aile halkının talebi üzerine ben de hanelerine gidip geri döndüğümde zabıt varakası tutulmuş idi. Okuduğumda zaptiyelerden birinin gözünden diğerinin yüzünden mecruh oldukları yazılı bulunması ve sorulması üzerine ahali tarafından atılan kurşunla mecruh olduklarının söylenilmesi ve düyûn-ı umûmiyede iken ahalinin de işitilen silah kullanılması sözünü teyid etmesi hasebiyle hasıl olan kanaat üzerine zabıt-ı mezkur temhir olunduğu gerek zaptiye ve gerek ahali tarafından bilfil kurşun atanların kimler olduğu düyûn-ı umûmiyede olay mahalline mesafesi ve oradaki engel münasebetiyle gözleriyle görülmediği arz edilmiştir.”

Kaymakam Mehmet Atıf Bey'e yöneltilen sorunun aynısı kaza naibi İsmail Hakkı Bey'e de sorulmuştur. İsmail Hakkı Bey de soruya beyanı şu şekildedir:³³

“Olay günü ben de hanede bulunduğum esnada zaptiyelerin bir miktarı hükûmetin üst ve bir miktarı alt taraftan hükûmete yaklaşıklarında hükûmetin önünde toplanan ahali tarafından sopalarla hücum ve zaptiyelere taşlar atılarak zaptiyeler dahi geriye çekildikleri ben de hanemin penceresinden seyretmiş isem de hizmetçi kız sokakta zannıyla bakmak üzere sokak kapısına vardıktan sonra silah seslerinin duyulması üzerine hemen geriye döndüm. Kurşun isabeti korkusundan artık pencereye varamadığım için hangi taraftan silah atıldığını bilemedim. Tahkikat Mutasarrıf Edip Bey tarafından icra edilip tanzim ettirilen zabıt varakasının temhiri (mühürlenmesi) ise o gün dehşetli bir gün olup bir taraftan hükûmet ve bir taraftan da hanemin nakli meşguliyetiyle zabıt varakasını layıkıyla okuyup anlamaya vakit ve akılım müsait değildi. Bu zabıtnamenin içeriği ancak çatışmadan ibaret olacağı anlaşılmış ve bu da yalnız ahali tarafından istimal-i silah edildiği rivayeti birkaç zaptiye de mecruh olup hususiyle biri tehlikeli şekilde gözünün altından yaralandığının raporla bildirilmesi ve ahalinin karşısında bulunan düyûn-ı umûmiye memurunun hanesi duvarına kurşun girmesi ve bazı ölümlerin yanlarındaki silahların toplandığı rivayeti ile

³³ BOA, DH. MKT. 6/ 92, (17 Eylül 1314).

ahali tarafından silah kullanıldığı ve zaptiyeler tarafından da karşılık verildiği kanaati o vakit olmuş idi. Bu yüzden zabıt varakasını mühürledim.”

Soruşturma Evrakına Göre Olayın Oluş Şekli

Uzunlu’da çıkan olayı soruşturmak üzere Ankara vali muavini tahkik heyeti başkanı olup yanında Konya ve Ankara adliye müfettişi ile Ankara vilayetinden bir polis başkomiseri olduğu halde Uzunlu’ya gelmişler ve olayı soruşturmışlardır. Bu heyet soruşturmayı bitirdikten sonra 12 Ekim 1898 tarihinde Ankara’ya dönüp soruşturma evrakını Ankara vilayetine teslim etmiştir. Hazırladıkları tutanakta olayın oluş ve gelişmesini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymuşlardır. Bu tutanakta Boğazlıyan kazası merkezinin Uzunlu’dan Boğazlıyan’a nakli esnasında meydana gelen hadiseden dolayı mahalline gelinerek gerekli tahkikata başlandığı belirtilmiştir. Olayın nasıl ortaya çıktığı ve kimler tarafından sebebiyet verildiği, ölü ve yaralıların miktarının ne kadar olduğu, olayın fail ve tahrikçilerinin kimlerden oluştuğu, bu işin asıl nedeninin ne olduğu, eşraf ve mahallî memurlardan herhangi bir maksada yönelik olarak mahallî ahalinin teşvik ve tahrik edilip edilmediği, eğer varsa bunların kimler olduğu sorularına cevaplar aranmıştır. Bu soruların açığa kavuşturulması ve sonunda bu konuda teşvikte bulunanlar ile fesat çıkaranların ortaya çıkarılarak haklarında kanunî muamelenin yapılması için mahkemeye teslimleri talep edilmiştir. Bu maddeden dolayı mahallî halk arasında daha sonra herhangi bir nifak ve niza’ çıkmasına meydan vermemek için gerekli tedbirlerin alınması ve mahallî asayişin muhafazasının sağlanması için Uzunlu’ya gidilmesi istenmiştir. Bu amaçla Ankara vilayetinin tahkik heyetini resmî olarak görevlendirdiği ve talimatı yerine getirmesini emrettiği bildirilmiştir. Bu madde hakkında Ankara vilayeti ile Yozgat mutasarrıflığı arasında cereyan eden haberleşmeye dair evrak, hadise sonrası hakkında mutasarrıflıktan çekilen telgraf ve mahallince düzenlenen tutanağın kopyaları tahkik heyetine verilmiştir. Bu evraklarla beraber tahkik heyeti 15 Eylül 1898 tarihinde Ankara’dan hareketle 18 Eylül 1898 tarihinde Yozgat’a varmışlardır. Buradaki sözlü açıklama üzerine Yozgat mutasarrıfı Ahmet Edip Bey olay hakkında bazı açıklamalar yaparken olay esnasında zaptiye tarafından düzenlenen iki adet belge ile Uzunlu ahalisi vekili Mehmet Salim tarafından Ürgüp’ten Uzunlu’da mukim Yozgatlı Mahmut Efendi’ye gönderilen bir adet mektubup heyete teslim etmiştir. Yaralı olarak Yozgat’ta bulundukları haber verilen Hüsnü ve Feyzullahoğlu Vakkas ve Çerkez Ahmet’in doktor muayene raporları da alınmıştır. Mutasarrıfa Uzunlu’ya doktor göndermesi için talimat vermişler ve daha sonra Boğazlıyan’a, oradan da Uzunlu’ya vararak göreve başlamışlardır.

Yozgat mutasarrıflığından 7 Eylül 1898’de Ankara vilayeti’ne ve Ankara vilayetinden de buna cevaben 8 Eylül 1898’de Yozgat mutasarrıflığına yazılan evrak, daha sonra 12 Eylül 1898 tarihinde zuhur eden hadiseye dair Yozgat

mutasarrıflığından Ankara vilayetine çekilen üç kıta telgraf, hadisenin oluşu hakkındaki zabıt varakası ve zaptiye tarafından tanzim edildiği beyan olunan iki kıta evrak tahkik heyetine verilmiştir. Bunlardan mutasarrıfın yazdığı 7 Eylül 1898 tarihli telgrafta Uzunlu ahalisinin merkezin nakline muhalefette ısrar ettikleri, Boğazlıyan ahalisiyle aralarında on dört senelik bir rekabetin olduğu ve bu konuda yapılan nasihatların da tesirsiz kaldığı ifade edilmekteydi. Bu yüzden cebir ve şiddet kullanmaktan başka bir tedbir kalmadığı düşünülmüş ve bu maksatla ahalinin mukavemet ve muhalefetine son vermek ve bir fenalığa mahal bırakmamak için Yozgat'tan 70-80 ve Kayseri'den de 50 kadar süvari zaptiyesinin çağrılıp mahalline sevk edildiği belirtilmiştir. Bu yolla merkezin Boğazlıyan'a taşınmasının vukuatsızca yapılacağı düşünülmüştür. Bu tedbirlerle cevap olarak Ankara vilayetinden çekilen telgrafta işin vukuatsızca yapılacağı temin olunduğuna göre talep edilen zaptiyelerin çağrılması ve gerekli tedbirlerin alınarak merkez-i hükûmetin nakledilmesi talimatı verilmiştir. Bu işin vukuatsızca bitirilmesinin mükâfata, aksi halde doğacak sorumluluğun da tamamen kendisine, yani mutasarrıfa ait olacağı ihtarı yapılmıştır.

Mutasarrıflığın vukuata dair olan 12 Eylül 1898 tarihli telgrafında olayın özeti aktarılmıştır. Buna göre Uzunlu'nun harmanlık tarafından hükûmet dairesi üzerine sevk olunan Kayseri süvarileri hükûmete yaklaştıkları sırada toplanmış olan ahaliiden birçok kadın ve çocuk taş ve sopalarla ve erkeklerin de kurşun yağdırmaları üzerine iki zaptiye yaralı olarak yere düşmüştür. Her ne kadar ahali bu yaptıklarından men' edilmeye çalışılmış ise de söz dinlememişlerdir. Daha sonra karşılık verilmesiyle 7 Ermeni ve 4 İslam hayatını kaybetmiş, İslam ve Hristiyan'dan toplam 19 kişi yaralanmış ve kadınlarla çocuklardan can kaybı olmamıştır. Telef olanların silahları yanlarında bulunup alındığı beyan edilmiştir. Zabıt varakasında mutasarrıfın zaptiyelerle Uzunlu'ya girdiği esnada hükûmet dairesini kuşatan ahali tarafından ansızın Kayseri zaptiyelerine silah atılmaya başlanıldığı, bunlardan Salim'in burnuna isabet eden kurşunun yarısını götürdüğü gibi Hüsnü'nün de sol gözünün altından giren kurşunun içinde kaldığı görülünce ahaliye hemen karşılık verildiği ifade edilmekteydi. Bunun üzerine ahali tarafından atılan ateşin kesildiği ve hükûmet civarında silah atanlardan 7 adamın telef ve bir İslam'ın da yaralandığı belirtilmiştir. Bu kalabalık içinden, özellikle damlar üzerinden Ermenilerin zaptiyeleri şiddetle ve silahla saldırdıkları ve bu saldırının aslında hükûmetin nakli bahane edilerek Müslümanların kendilerine katılmalarını sağlamaya yönelik olduğu ve böylece Ermenilerin gizli emellerini icra etmek maksadına uygun olduğu iddia edilmiştir. Ölenlerden birinin taşla vurulup ölmüş olmasına nazaran kargaşalık arasında damlardan kadın ve çocukların zaptiyelere attıkları taşların isabetinden kaynaklandığı ve diğer ölümlerin çoğunun da bu yolla olduğu ve bu kargaşaya neden olan 17 kişiden 7'sinin yakalanıp, diğerlerinin de arandığı bildirilmekteydi. Zabıt varakasının altında Boğazlıyan kâtibi ve naibi ile diğer mülkiye, adliye ve

maliye memurlarının isimleri bulunmaktaydı. Evraklardan birinde ahaliden zaptiye üzerine silah atanların 8 kişi olup bu kişilerin isimleri bu belgede yazılı idi. Yine bu belgede silah atan bu kişilerden 3 silah ile 2 tüfek, 2 tabanca, 3 bıçak yakalanıp zabıtada korunduğu ifade edilmekteydi. O zaman kazanın kaymakamı Atıf Bey idi ve bu durum ondan sorulmuş ve o da merkezin nakli hakkındaki Padişahın iradesinin mahallî hükûmete resmen tebliğ olunmasından önce gazetelerin neşriyatından bunun öğrenilip ahali arasına yayılması üzerine Uzunlu ahalisi tarafından merkezin orada kalması için teşebbüse başlanıldığı belirtilmiştir. Daha sonra Ankara'dan nakil emri tebliğ olunduğu zaman Boğazlıyan ahalisinin taahhütlerini yerine getirmediği için bu hemen yapılamamış, ancak daha sonra yapılan yazışmalarda nakil işinin verilen taahhütlerin yerine getirilip getirilmemesiyle ilişkilendirilemeyeceği ifade ile bu naklin hemen yapılmasına dair olan telgrafın Boğazlıyan'da aksetmesi ve Uzunlu'da da duyulmasıyla Uzunlu ahalisinin nakil meselesine o vakitten itibaren fiilen muhalefete kalkıştıkları beyan edilmiştir. Nakil hususunun Yozgat livasından resmen Boğazlıyan kazasına tebliğinden önce merkezin Uzunlu'da kalması için ahalinin yaptığı teşebbüsler, nakil emrinin Yozgat'tan hangi tarihte kazaya tebliğ edildiği ve bunun üzerine hangi tarihte mutasarrıflık tarafından muameleye başlandığı, bu nakil işine neden dolayı lüzum görüldüğü, hangi tarihte nakille ilgili cevap alındığı, ahalinin muhalefetine karşı ne tür tedbirlere başvurulduğu, olayın zuhuruna kadar Uzunlu'daki genel durum ve olay esnasındaki ayrıntılar tekrar kaymakamdan yazılı olarak sorulmuştur.

Kaymakamdan alınan cevaba göre hükûmet merkezinin Boğazlıyan'a nakli hakkındaki irade-i seniyyenin İstanbul gazetelerinde yayınlanması üzerine ahali tarafından hükûmet merkezinin Uzunlu'da kalmasına dair bazı taleplerde bulunulmuştur. Daha sonra Yozgat'tan 19 Haziran 1898 tarihli evrak ile tebliğ olunan nakil emri, Boğazlıyan ahalisi tarafından verilen taahhütlere bağlı olduğu halde bu taahhütler yerine getirilmemiştir. Şartlar yerine getirilmeden merkezin naklinin yapılıp yapılamayacağı 27 Haziran 1898'de sorulmuş ve Yozgat mutasarrıflığı da 2 Temmuz 1898 tarihinde yazdığı ve 4 Temmuz 1898 tarihinde gönderdiği cevapta Boğazlıyan ahalisinin verdiği taahhütleri hemen yerine getirmese de nakil işine hemen başlanabileceğini belirtmiştir. Bu emrin Boğazlıyan'da yayılması ve bunun Uzunlu'ya da sirayet etmesi ile Uzunlu ahalisi hükûmetin evrak ve eşyasının nakline fiilen engel olmak için hükûmet dairelerini kuşatmış, memurları odalarından dışarı çıkarıp evrak ve defterlerini kapışmağa başlamışlardır. Bir fenalığın çıkmasına yol açmamak için sabır ve sükûnet telkin edilmiş ve ahaliye engel olmak maksadıyla durum Yozgat'a bildirilmiştir. O zamandan beri ahali nakle muhalefet etmeye devam etmiştir. O güne kadar herhangi bir karşılık görmediklerinden şırmamışlar ve daima memurları dövüp küfretmişlerdir. Hatta kaza naibinin işleri için Boğazlıyan'da bulunduğu sırada

bir gece ikametgahına gelmiş olan redif binbaşısı Behçet Efendi'nin merkezin nakli hususuna dair kaymakamlığa emir verildiğinin kendisine telgrafla bildirildiğini söylediği ve ertesi günü Uzunlu'ya vardığında bu emrin orada yayıldığını işittiği ve ahalinin hükûmet dairesi civarına toplanarak nakil hususuna muhalefet ettiği ve söylenilen nasihatleri dinlemediği beyan olunmuştur.

Uzunlu'dan merkezin Boğazlıyan'a nakline dair Padişahın irade-i seniyyesi Dahiliye Nezareti'nden Ankara vilayetine, Ankara vilayetinden de 26 Mayıs 1898 tarihinde Yozgat mutasarrıflığına tebliğ olunmuş idi. Yozgat mutasarrıflığı da bu emri 19 Haziran 1898 tarihine kadar tehir edilmişti. Uzunlu'da halkın memurlara karşı kötü davranması ile bu emrin daha fazla ertelenmesinin feci sonuçlara yol açacağı düşünülmüştür. Uzunlu'da Dürzilerin iskanı için 40 hane inşa edilmesi 1897 yılında planlanmış, fakat bir sonuca varılamamıştı. Bunların inşasının hızlandırılması ve Kayseri ile Yozgat arasındaki şose yolun Uzunlu'dan geçirilmesi düşünülmüştür. Bunlar Uzunlu ahalisinin muhalefeti kırma için yapılmaktaydı. Merkezin naklinin belli olmasından sonra geçen bir buçuk aylık süre, ahalinin kendi aralarında birliği tesis etmek için uzun bir süreydi. Bu süre zarfında ahali kendi arasında birleşerek nakil hususundaki muhalefeti güçlendirmiştir. Uzunlu'ya gelen bir miktar süvari zaptiyesi ile önceden Yozgat'tan gönderilen tabur ağasına karşı da kötü muamele etmişlerdi. Kendilerine defalarca nasihat ve ihtarda bulunulmasına rağmen dinlemedikleri bildirilmiştir. Daha sonra Yozgat livasından gönderilen silahlı zaptiyelerin Uzunlu'nun üst tarafındaki harmanlıktan hükûmet dairesine gelirken, ahali gelen ilk müfrezeyle karşı gelerek taş ve değnek ile saldırmış, bunları darba kalkışmışlardır. Bu sırada ilk Yozgat müfrezesine bağlı zaptiye mülazım Mustafa Efendi tarafından atıldığı hakkında ihbar edilen bir el silah sesini, diğer zaptiyelerin attıkları silah sesleri takip etmiştir. Bu silah atımı 5-10 dakika kadar devam etmiştir. O esnada tabur ağası diğer müfreze ile beraber çarşı içine kadar gelmiş olan mutasarrıfı mecburen geri çevirmiş ve mutasarrıf olay bastırıldıktan sonra ancak hükûmet binasına girebilmiştir. Bu hadisede ahali 44 kişi yaralı ve ölü, zaptiyeden de 5-6 kişi yaralanmıştır. Daha sonra ahali dağılmış ve hükûmetin evrak ve eşyası Boğazlıyan'a nakil edilmiştir. Olay esnasında ahali 20'den fazlaydı. Birkaçı hafif ve çoğu ağır şekilde olmak üzere 24 kişinin de yaralandığı ve ölenlerin tümü ile yaralı 20 kişinin yaralarının kurşun mermilerinden dolayı olduğu yapılan ihbar ve Yozgat belediye tabibinin muayenesinden anlaşılmıştır. Uzunlu ahalisinden önce yakalanan ve daha sonra zanlı olduğu gerekçesi ile adliyeye teslim edilen kişilerin sayısı 20 kişiydi. Bu kişilerin önyak olması ile tüm ahaliyi birleştirip 3 aydan beri merkezin nakli konusuna söz ve hareketleri ile muhalefete devam ettikleri ve nakil için gelen memurlara da taş ve değnekle saldırarak yaraladıkları iddia edilmiştir. Yine buraya gelenleri kovdukları ve daha sonra mutasarrıf ile onun yanında gelen

zaptiye hücum ile zaptiyelerin amiri olan mülazım Mustafa Efendi'yi görev yaptığı sırada taş, değnek ve sopalarla dövmeye ve onu görevini yapmaktan alıkoymaya teşebbüs ettikleri belirtilmiştir. Bu sırada zaptiyelerden Yozgatlı Hüsnü ve Kayserili Salih ile 4 arkadaşını dövüp yaralamaya cüret ettikleri gibi mülazım Mustafa ile Hacı Kara, Ahmet Onbaşı ve zaptiyelerden Tekeli Tahir ve Mahmut'un da halkın ölüm ve yaralanmasına neden olmaktan dolayı mahallî müstantıklığınca icra kılınan tahkikat sonucundan anlaşılacak bu kişiler geçici olarak hapse atılmışlardır.

Bu olayda ahaliden kimsenin silah atmadığı, ellerinde herhangi bir silah ve yaralayıcı alet bulunmadığı, yakalandığı rivayet edilen silahların da önceden eşkıya ve suçlulardan alınan birkaç adi ve kırık tüfekte 2 tabanca ve 4-5 kötü bıçak olduğu, bunların öteden beri zabıta odasında saklı şeyler olduğu, gerek ölümler, gerekse diğer ahalinin üzerinde bu tür silah ve yaralayıcı alet çıkmadığı tutanakta isim ve mühürleri bulunan mahallî tahrirat katibi, düyûn-ı umûmiye memuru, mal müdürü muavini, zabıt memuru, şer'iyye mahkemesi ve adliye başkatipleri ve sorgu hakimi ile yardımcısı ve diğer memurlarla zaptiyelerin yeminle zapt olunan beyanlarından anlaşılmıştır. Yine ölümler arasında 2 kadın ile 13-14 yaşlarında bir çocuğun, yaralılar içinde de 8 yaşında bir çocuğun mevcut olduğu beyan edilmiştir. Zaptiyeden yaralanan Salim, Hüsnü ve diğerlerinin yaralarının kurşun yarası olmayıp değnek ve taş gibi sert bir cismin darbesinden kaynaklandığı doktorlar tarafından verilen raporlarda ifade edilmiştir.

Böyle gerçek dışı belgelerin imzalanma nedeninin memurlardan sorulması üzerine memurların, olay sonrasında üzerlerindeki vahşet eserinin henüz daha sürdüğü bir sırada hükûmet dairesine vardıklarını, bu esnada mutasarrıfın kendilerine tutanağı gösterip hükûmetin nakline dair olduğunu beyan etmesinden sonra hemen imza ve mühürlenmesini teklif ettiğini, memurların da bu tutanağı birbiri ardına okumaksızın alelacele mühürlemiş olduklarını ifade etmişlerdir. Tutanak bizzat mutasarrıf tarafından dikte ettirilmiş, bidayet mahkemesi 2. kâtibi Salih Efendi tarafından yazılmış ve daha sonra metin tekrar mutasarrıf tarafından düzeltilmiştir. Kaymakam ve naibe de bu durum sorulmuş ve onlar da tutanağın zaptiye'nin yaralanmasına dair olduğu duyum ve rivayetine dayanması sebebiyle imzaladıklarını belirtmişlerdir.

Uzunlu halkının merkezin nakli konusuna muhalefette ısrara cesaretlerini arttıran nedenlerden biri, belki en önemlisi, Padişahın iradesinin ertelendiği sırada Boğazlıyan halkından İbrahim Bey ile Artın Ağa'nın bazı gayrimeşru yollara başvurmak için bir rivayete göre 130 lira, diğer rivayete göre ise daha fazla meblağa sahip olarak Yozgat'a gittiklerinin Uzunlu'da şayi olması ve mutasarrıfın merkezin nakli için Yozgat'tan hareketinden bir gün önce bunların Yozgat merkezinden Boğazlıyan'a çektikleri telgrafta konuya dair bazı şüpheli

tabirler kullandıklarının işitildiği, bunun da bu şayiayı teyid ettiği rivayet edilmiştir. Bu amaçla bu telgrafın bir kopyası Boğazlıyan telgrafhanesinden alınarak okunmuştur. 4 Eylül 1898 tarihli bu telgraf, Yozgat'tan Boğazlıyan'a redif binbaşısı Behçet Efendi'ye çekilmiş ve bunda “Ma'rûzâtımızın mevsûkiyeti tebeyyün ederek el-yevm saat yedide işimizin hitâm bulduğu ale's-sabah hareket edeceğimiz ma'rûzdur” şüpheli ibare ile İbrahim ve Artin'in imzalarını ihtiva ettiği görülmüştür. Bu şüpheli tabirden özellikle Yozgat'ca olan işlerinin son bulma saatini zikrettikleri ve Yozgat'taki amaçlarını gerçekleştirep gerçekleştirmedikleri konusunda imza sahiplerinin izah getirdiği şeklinde yorumlanmıştır. Ancak bu açıklama Uzunlu halkını tatmin etmemiş ve bu yolda deveran eden bir takım çirkin rivayet ve şayia dilden dile dolaşmaya devam etmiştir.

Tahkik heyeti birer birer yaralıların evlerine giderek durumlarını araştırmıştır. Bu araştırmaya göre 18-20 kadar kişinin yatalak halde olup olayın olduğu 12 Eylül'den 28 Eylül'e kadar Yozgat'tan Uzunlu'ya doktor gönderilmediği müşahade edilmiştir. Yaralıların tedavilerinin orada olan aşı memuru Kara Hacı isimli kişinin uhdesine bırakıldığı, ecza ve saire bulunmadığı için de Uzunlu'daki Ermeniler tarafından Kayseri'de bulunan Amerikalı misyoner Doktor William Dodd'a müracaat ile Uzunlu'ya davet edildiği anlaşılmıştır.³⁴ Daha sonra da bu doktorun Kayseri'den gelerek iki gün kadar burada kaldıktan ve yaralıları muayene ile muhtaçların isimlerini zapt edip yazdıktan sonra geri döndüğü anlaşılmıştır. Yozgat'ta mevcut olan doktorlardan uygun birinin hadise mahalline gönderilerek yaralıların tedavisi gerekirken bunun yapılmaması mahallî halkın acze düşmesine neden olduğu ve bu yüzden de Amerikalı bir doktorun çağrıldığı, böylelikle bu işin içine bir de ecnebi elinin sokulmasına hizmet edildiği ifade edilmiştir.

Bu soruşturmadan anlaşıldığı üzere mutasarrıf ve kaymakamın yakın vakte kadar kaza merkezinin Uzunlu'da kalmasını gerekli görürcesine işi tehir etmeleri ve böylelikle Uzunlu halkına ümit ve cesaret verecek hal ve tavırda bulunma suretleri ile işin müşkil bir şekil almasına yol açtıkları kanaati ortaya çıkmıştır. Olayın çıkışı hakkında tutulan zabıtname ve çekilen telgraflarda tamamen gerçek dışı beyanlarda bulunulmuştur. Yine mutasarrıf Edip Bey'in merkezin nakledilmesini sessiz ve olaysız bir şekilde çevre livalardan topladığı silahlı kuvvetlerle gerçekleştirmesinin kendisi için bir mükafat olacağı, aksi halde ise doğacak sorumluluğun tamamen kendisine ait olacağı, bu yüzden herhangi bir olaya meydan vermemesi Ankara vilayeti tarafından kendisine emredilmişti. Bu

³⁴ William Dodd'ın Talas Amerikan Hastanesi faaliyetleri için bkz. İdris Yücel, *Anadolu'da Amerikan Misyonerliği ve Misyon Hastaneleri (1880-1934)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2017.

konuyu olaysız ve sakin bir şekilde bitireceğini resmen ve yazılı olarak taahhüt eylediği halde, genellikle galeyana gelmiş ve merkezin nakli konusunu tehir uğurunda her türlü muhalefet hareketini göze almış olan ahalideki muhalefet fikrini takdir etmeyerek ve asıl maksatları adı bir gösteri iken o maksadı akıl ve hikmete zıt olarak iki fırkaya böldüğü silahlı zaptiyelerden bir fırkasını hücum ettirmek gibi kötü bir yola başvurması sonucu esef verici bu olaya neden olduğu ortaya çıkmıştır.³⁵

Soruşturma komisyonu başkanı olan Ankara vilayeti vali muavini ile başkomiser ve Ankara ve Konya vilayetleri adliye müfettişi, soruşturma raporunun tanzimi sonrasında, 24 Ekim 1898 günü Ankara vilayetine bir yazı daha yazmışlardır. Bu yazıda soruşturma raporunda bahsettikleri konuları tekrar etmekle beraber ilave olarak yeni bilgiler de aktarmışlardır. Bu bilgilerin ilkinde Uzunlu halkının bu denli merkezin nakline neden muhalefet ettiklerine açıklık getirmişlerdir. 1897 yılında Uzunlu'da Dürzilerin iskanı için 40 adet hane yapılması kararlaştırılmış idi. Uzunlu halkı iş ve güçlerini bırakıp bu hanelerin yapımı işine başlamışlardı. Bu evlerin inşaatı devam ederken Dahiliye Nezareti, Ankara vilayetine ve Ankara vilayeti de Yozgat mutasarrıflığına merkezin Boğazlıyan'a taşınması ile ilgili yazıyı 26 Mayıs 1898 tarihinde göndermişti. Ancak Yozgat mutasarrıflığı bu yazıyı 19 Haziran'a kadar Boğazlıyan kazasına sebepsiz yere göndermemiş, elinde tutmuştur. Üstelik o sıralarda Dürziler için Uzunlu'da yapılan inşaatlara da devam ve hız verilmesi istenmiştir. Boğazlıyan halkı ile Yozgat'taki yöneticiler de kaza merkezinin tekrar Boğazlıyan'a taşınması için gizlice kendi aralarında antlaşmaya varmışlardır. Bu antlaşmaya göre Boğazlıyan halkı merkezin kendi yerlerine taşınması için bazı taahhütler vermişlerdir. Bu taahhütler hükûmet binasının yapılması ve saire hakkında idi. Boğazlıyan halkı hükûmet binasının yapımına başlamış, ancak daha henüz inşaat bitmeden Yozgat mutasarrıflığı bu naklin yapılmasına karar vermiştir. Bu gelişmelerden haberdar olan Uzunlu halkı, Mehmet Salim isimli kişiyi kendilerine vekil seçerek Yozgat'a göndermişlerdir. Mehmet Salim, Yozgat'ta merkezin Uzunlu'da kalması için ricada bulunmuştur. Yine merkezin Uzunlu'da kalması için Ahmet Bey ile mahallî bir ağa Ankara'ya gönderilmek üzere Yozgat'a çağrılmıştır. Onlara Yozgat'ta merkezin Uzunlu'da kalacağına dair ümitler verilmiştir. Fakat Boğazlıyan tabur ağası Padişahın merkezin Boğazlıyan'a taşınmasına dair iradesini yerine getirmesi için Yozgat mutasarrıflığı tarafından yeterli bir kuvvet ile Uzunlu'ya gönderildiği 6 Temmuz günü Boğazlıyan Kaymakamlığı'na bildirilmiştir. Bu durum karşısında bile Uzunlu halkına teşebbüslerine devam etmeleri yolunda teşvikte bulunulmuştur.

³⁵ BOA, Y. MTV.182/157, (30 Eylül 1314 tarihli vilayet polis serkomiseri, Ankara ve Konya adliye müfettişi, Heyet-i Tahkikiye Reisi ve vilayet muavininden oluşan üç imzalı soruşturma tutanağı).

Kaza merkezinin Boğazlıyan'a taşınması içinde çıkan Padişahın iradesi sürekli ertelenmiştir. Yine bu sıralarda Kayseri ile Yozgat arasındaki şose yolunun Uzunlu'dan geçirilmesi durumunda ne kadar mesafe kazanılacağıının soruşturulması için yazışma yapılması gibi nedenlerden dolayı Uzunlu halkı merkezin kendi köylerinde kalacağına dair ümit ve arzularını artırmıştır. Padişahın iradesinin çıkması ile merkezin nakledilmesi arasındaki bir buçuk aylık sürede Uzunlu ahalisi merkezi Boğazlıyan'a taşıtmamak için yekvücut olmuşlardır. Yozgat mutasarrıflığı kaymakamlığının Boğazlıyan'a taşınması için baskıyı artırması üzerine Uzunlu ahalisi kendilerine hasım ve rakip saydıkları Boğazlıyanlı olup önceden Yozgat'a giden İbrahim Bey ile Artin Ağa'nın merkez livaya gitmelerini Yozgat'ca bazı usulsüz ve gayrimeşru yollara başvurulacağı şeklinde Uzunlu'da yayılmıştır. Sonra Yozgat mutasarrıfının Boğazlıyan'a gelmeden önce bu iki şahsın Yozgat'a gitmesi ve orada giriştikleri gizli işlerin doğru olduğunun bu kişilerin Yozgat'tan çektikleri telgrafta şüpheli bazı ibarelerin kullanılması ve bunun Uzunlu'da duyulması ile Uzunlu halkı muhalefet ve merkezin Boğazlıyan'a taşınmasına engel olma hareketlerini kat kat artırmıştır. Bu durum, Uzunlu halkının bir araya gelip hep beraber merkezin Boğazlıyan'a taşınmasına var güçleri ile engel olmak için karar almalarına neden olmuştur. Nitekim daha önce yanında bulunan birkaç zaptiye ile Uzunlu'ya gelen ve Boğazlıyan tarafını tutan Boğazlıyan tabur ağasına karşı halk çok kötü tepki göstermiş ve tavır almışlardır. Aynı muamele Yozgat'tan merkezin Boğazlıyan'a taşınması için gelecek olan Yozgat mutasarrıfına da uygulanacaktır. Yukarıda izah edilen tavır ve hareketlerin Uzunlu halkını merkezin Boğazlıyan'a taşınması konusunda azimli ve kararlı bir hale getirdiği ifade edilmiştir.

Soruşturma Komisyonuna Verilen İfadeler

Ankara'dan gönderilen tahkik heyeti 24 Eylül 1898 - 2 Ekim 1898 tarihleri arasında Uzunlu ve Boğazlıyan'da kalmış ve bu olayda şahit veya zanlı olarak isimleri geçen kişilerin ifadelerini almıştır. İfadeleri alınan kişilerin isimleri, görevleri ve ifade tarihleri aşağıdaki gibidir:³⁶

İsmi	Görevi	İfade Tarihi
Mıgırdıç Efendi	Boğazlıyan Bidayet Mahkemesi Azası	24 Eylül 1898
Rıfat Efendi	Boğazlıyan Müstantık Muavini	“ “ “
Hafız	Boğazlıyan Tapu Kâtibi	“ “ “

³⁶ BOA, Y. PRK. MŞ,6/92.

Mehmet Necip Efendi		
Ruheddin Efendi	Boğazlıyan Tahrirat Kâtibi	“ “ “
Mehmet Şükrü Efendi	Boğazlıyan Düyûn-ı Umûmiye Memuru	“ “ “
Yozgatlı Hacı Kahraman Efendi	Boğazlıyan Zabtiye Memuru, Yozgat Taburu’nun Jurnal Emini	26 Eylül 1898
Abdullah İbrahim Efendi	Ardahan muhacirlerinden olup Boğazlıyan’a bağlı Tıranpınar köyünde yerleşik Mahkeme-i Şeriyye Başkatibi	“ “ “
Hacı Kahraman Nail	Boğazlıyan Zabtiye Memuru, Jurnal Emini	“ “ “
Es-seyyid Ahmet Nuri	Onbaşı	“ “ “
Salih Efendi	Boğazlıyan Bidayet Mahkemesi İkinci Kâtibi	“ “ “
Mustafa Efendi	Kayseri Zaptiye Mülazımı	“ “ “
Hacı Nureddin Es-seyyid Mehmet Nureddin	Uzunlu zaptiyelerinden, Yozgatlı	27 Eylül 1898
Uzunlulu Alo	Uzunlu süvari zaptiyelerinden	“ “ “

Uzunlulu Nuri	Uzunlu süvari zaptiyelerinden	“ “ “
Yozgatlı Hacı Salih	Uzunlu süvari zaptiyelerinden	“ “ “
Sarrafyân Kara Hacı	Uzunlulu	“ “ “
Yozgatlı Mazhar Efendi	Boğazlıyan Mal Müdür Muavini İsmail Efendi’nin oğlu	28 Eylül 1898
Akdağmade nli Mustafa Hilmi Efendi	Boğazlıyan Kazası banka çalışanı	“ “ “
Yozgatlı Mustafa Efendi	Boğazlıyan kazasında icra mübaşiri	“ “ “
Yozgatlı Ethem Efendizade Salih Efendi	Boğazlıyan mahkemesi ikinci katibi	“ “ “
Mustafa Efendi	Kayseri zaptiye tabur 1. mülazımı	“ “ “
Yozgatlı Hacı Kara Ahmet	Yozgat süvari zaptiye onbaşı	2 Ekim 1898
Tekyeli (Tekkeli) Tahir	Yozgat süvari zaptiyelerinden	“ “ “

Tablo 1 – Soruşturma Komisyonuna ifade verenlerin listesi

İlgili şahısların ifadelerinin tamamına yer vermek çalışmanın sınırlarını aşacağından burada Kayseri zaptiye taburu 1. mülazımı Mustafa Efendi, Yozgat süvari zaptiye onbaşı Hacı Kara Ahmet, Yozgat süvari zaptiyelerinden Tekyeli (Tekkeli) Tahir, Kayseri zaptiye mülazımı Mustafa Efendi, Boğazlıyan müstantık muavini Rıfat Efendi ile Uzunlulu Sarrafyan Kara Hacı'nın ifadelerine yer verilmiştir. (bk. *Ekler*)

Kaza Merkezinin Nakli Sonrası Durum

Kaza merkezi Boğazlıyan'a taşındıktan sonra Boğazlıyan ve Uzunlu köyleri ahalisi arasında öteden beri var olan husumet ve kin etkisini artırmıştır. Bu amaçla Uzunlu halkı hükûmetle olan işleri için Boğazlıyan'a gitmekte sıkıntı yaşar olmuşlardır. Boğazlıyan'a giden Uzunlu halkına orada tahakküm edici tavırla bakılmaya başlanmıştır. Bu durumun daha kötü bir sonuca yol açmaması ve her iki köy arasında kin ve nefretin artmaması için tedbir alınması tavsiye edilmiştir. Uzunlu'daki olay nedeniyle yaralı ve ölenlerin fakir ailelerine yardım için toplanan erzak ve paraların Boğazlıyan'dan toplanan kısmını Uzunlu ahalisi kabul etmemişlerdir. Ancak araya giren hatırlı kişiler sayesinde bu yardımları almaları zorla kabul ettirilmiştir. Uzunlu halkı Boğazlıyan ile olan sıkıntılarının aşılması için kendi aralarında topladıkları 12 imzalı bir toplu dilekçeyi /mahzarı Boğazlıyan kaymakamlığına arz etmişlerdir. Bu dilekçede Uzunlu'nun tamamı hapis edilse bile Boğazlıyan'ı katiyen merkez tanımayacaklarını beyan etmişlerdir. Zaten Boğazlıyan'ın merkezin oraya taşınması için verdiği taahhütleri yerine getirmediğini, bataklığı kurutmadığını, oraya içecek su getirmediğini ve muhacirler için haneler inşa ettirmediğini ve sadece hükûmet konağını çok az bir şekilde tamir ettirdiğini ifade ederek kaza merkezinin orada olmasını gerektirecek bir durumun olmadığını belirtmişlerdir. Bu nedenlerden dolayı merkezin Boğazlıyan'dan alınarak Uzunlu ile Boğazlıyan arasındaki köy olan Çalapverdi'ye veyahut başka uygun bir yere taşınmasını teklif etmişlerdir. Bu teklifin, her iki köy arasında daha fazla kin ve nefrete yol açılmaması için yapıldığını ifade etmişlerdir.³⁷

Olay Sonrası Uzunlu'nun Verdiği Bilgiler ile Yaptığı İstekler

Kaza merkezinin Uzunlu'dan Boğazlıyan'a taşınması ve bu nedenle çıkan olaydan yaklaşık bir yıl geçtikten sonra, öyle anlaşılmaktadır ki, Uzunlu halkı yaşadıkları kanlı olayın sonucunda oluşan travmadan ancak kurtulabilmişler ve daha sonra maruz kaldıkları haksızlığı Padişah'a anlatmaya karar vermişlerdir. Bu amaçla da 5 Ağustos 1899 tarihinde bir yıl önce yaşadıkları olayı özetleyen

³⁷ BOA, Y. MTV.182/157, (12 Teşrin-i evvel 1314 tarihli Ankara vilayeti polis komiseri, Ankara ve Konya adliye müfettişi, heyet-i tahkikiye reisi ve vilayet muavini tarafından kaleme alınan mektup).

bir yazı kaleme almışlardır. Bu yazıda Uzunlu'da olayın çıkmasına neden olan kişilerin, Yozgat Mutasarrıfı Edip Bey, Tabur Ağası Karaca Bey ile bunların emri altında bulunan 300 adet zaptiye görevlisi olduğu belirtilmiştir. Bu olaya Boğazlıyan kazasında görevli tüm memurların şahit olduğu ifade edilmiştir. Olay esnasında ölen kişilerin tamamının Uzunlu halkından olduğu ve zaptiye veya diğer kişilerden ölü olmadığı belirtilmiştir. Ölenlerin isimleri şöyledir: Melikgazizade Numan Ağa, Bekir bin Ali, Mehmet bin Ali, İsmail bin Mehmet, İsmail Çavuş karısı Fatma, Osman bin Mustafa, Mehmet bin Ali, Halil bin Abdullah, Zeyneb binti Abid Mütevaffa Binbaşı Karısı, Rıza bin Mustafa, Bekir bin Yusuf, Salim bin Ahmet, Kaltakkıran oğlu Kazaz, Eşmez oğlu Serkez, Tarhanacı'nın Evakim, Arab oğlu Karabet, Kilerci oğlu Erakil, Çiloğlan'ın Sirab, Kasap Toros, Gürünlü Setrak, Balcı oğlu Agob, Celtek karısı İva, Serkez veledi Kirkor, Mina oğlu Ohan, Mıgırdıç'ın Asad, Sarı'nın Erakil, Artin karısı Manos, Erakil karısı Marta, Erakil oğlu Serkez, Artin oğlu Asadur, Derik Kızı Marta, Kirkor oğlu Manuk, Ağya karısı Huzumi, Rahib Bogos karısı Margerid, Gühazade ve Minas karısı İva.

Bu olayda yaralananlar ise Adil bin İsmail, Mehmet bin Hasırali, Şıh Abdullah bin Hasan, Mustafa bin Osman, Penbe binti Süleyman, Mercan binti Mustafa, Ayşe binti Mehmet, Ahmet karısı Şerife, Mazan'ın Serkez, Berber oğlu Hariton, Karabet oğlu Armiya, Keşiş'in Kirkor, Keşiş'in Haçatur, Keşiş'in Vartavar, Keşiş'in Ermenak, Keşiş'in Ohannes, Berber oğlu Mıgırdıç, Berber oğlu Barsam, Satılmış oğlu Atam, Berber oğlu Huzumi, Minas'ın Haçık, Dilandede, Camuscı oğlu Kirkor, Satılmış oğlu Hariton, Kaltakkıran'ın Vartavar, Armağanoğlu Dede ve oğlu, Azab Mustafa karısı Elife, İsmail Çavuş ve Dadalı oğlu Manik'tir. Bu olay nedeniyle hapse atılanlar ise Penbe binti Süleyman, Şevket bin Nabi, Matos'un Darik, Kizir'in Atam, Güldane, Zartar, Huzumi ve Tonik idiler.

Bu listenin altına da durumlarını ve uğradıkları haksızlığı anlatan bir mektup yazmışlardır. Bu mektupta bundan 15 yıl önce, yani 1884 yılında kazanın hükûmet merkezi Boğazlıyan'da iken Padişahın iradesi ile Uzunlu'ya nakil ettirilmiştir. Boğazlıyan'ın su ve havasının kötülüğü ile ahalisinin hükûmet memurları aleyhinde sürekli iftira ve isnat gibi fesat işleri ile uğraşmaları nedeniyle bu karar alınmıştı. Bunlar da resmî kayıtlar ile sabit idi. Hal böyle iken merkezin tekrar Boğazlıyan'a iadesi hakkında sonradan çıkarılan Padişahın iradesi o zaman ve sonrasında yapılması mümkün olmayan bir takım yalan taahhütlere dayandırılmıştır ki bu hükûmetin Boğazlıyan'a taşınması için uydurulan hileden başka bir şey değildi. Bunun en büyük savunucusu da Boğazlıyan redif zabıtlarıydı. Bu zabıtların eskiden beri bu konuda çalıştığı, bunun gerçekleşmesi için her türlü hileye başvurduğu Uzunlu halkı tarafından açıkça bilinmekteydi. Boğazlıyan redif zaptiyelerinin bu yolda hareket etmesinin

nedeni ise Boğazlıyan ahalisinin depo ağası namıyla topladıkları yüklü bir paranın alınması ve harcanmasında bu zabıtların sorumlu olmasıydı. Bu zabıtlar haksız yere bu paralardan keyiflerine göre harcama yapmakta idiler. Hatta hükûmet merkezinin taşınması öncesinde Boğazlıyan'a gelen jandarmanın tümü orada üç gün boyunca bu zabıtlar tarafından yedirilip içirilmişti. Hükûmetin Boğazlıyan'a taşınması için mutasarrıf ve beraberindekiler bu kişiler tarafından kendi lehlerine ve Uzunlu halkı aleyhine iyice doldurulmuştur. Uzunlu halkı aleyhinde onları, hiddet ve şiddete sevk ve teşvik etmişler, sonunda Uzunlu halkının düşman gibi muamele görmesine yol açmışlardır. Halbuki Uzunlu halkının öteden beri hükûmet memurlarına karşı son derece saygılı oldukları ve herhangi bir uygunsuz hareketleri olmadığı ifade edilmiştir. Kaza halkından hükûmetteki işleri için Uzunlu'ya gelenlere iyi davranıldığı ve onlara yardımcı olduğu, hükûmet merkezinin Uzunlu'da olmasını kendi lehlerine ve gelenlerin veya hükûmetin aleyhine kullanmadıklarını bildirmişlerdir. Bu 15 yıl süre içinde Uzunlu'da imar hareketleri yanı sıra diğer alanlarda gelişme olmuştur. Ahali devlet ve hükûmete yardım anlamında hizmet olsun diye hükûmet dairesi ile hükûmet memurlarının istirahat edecekleri güzel haneler inşa etmiştir. Uzunlu kasabasının ismi ve buradaki ticareti artırmak için de birçok han, dükkân ve mekanlar yaptırılmıştır. Sonra merkezî hükûmet tarafından Lübnan'dan gelecek Dürzi muhacirlerin kalması için Uzunlu ahalisi 40 adet ev yaptırmak için 40000 kuruş masraf yapmıştır. Bu evlerin yapımı ziraat zamanına denk geldiği için halk, kendi işini bırakıp bu hanelerin yapımıyla uğraştıklarından mağdur olmuşlar, böylece zarara uğramışlardır.

Hal böyle iken kendilerince yapılması gereken her şeyi yaptıklarını, eksik veya hatalı bir tavırlarının olmadığını, eğer kendilerinde bir hata veya noksanlık varsa bunu da maddî veya manevî olarak telafi etmeye hazır olduklarını Padişaha iletmışlerdir. Uzunlu halkı olarak naklin yapıldığı günden beri uğradıkları haksızlık ve mağduriyeti anlatmak için telgraf çektiklerini, ancak herhangi bir sonuç alamadıklarını bildirmişlerdir. Haksızlığın ortadan kaldırılması bir yana hayatlarının tehlikede olduğunu, bu yüzden de çok zarara uğradıklarını ve perişan bir halde olduklarını beyan etmişlerdir. Kendilerini bu esef verici halde bırakan yüce devletlerine sadık olmaya devam edeceklerini ve bunun aksi herhangi bir hal ve harekete girişmeyeceklerini ifade etmişlerdir. Bu konuda kendilerine isnat olunan isyan ve itaatsizlik sözünü katıyen kabul etmediklerini ve kendilerinin devlet-i aliyeye rica ve istirhamdan başka asla bir şey diyecekleri olmadığını belirtmişlerdir. Fakat kendilerine bu muameleyi icraya kalkışan bazı hükûmetlerin Uzunlu ahalisinin en tabii haklarını bir kenara koyup kendilerinin çok az ve değersiz menfaatlerine feda ettiklerini ve bunun belgelerle sabit olduğunu iddia etmişlerdir. Uzunlu ahalisinin kendilerine yapılan haksızlığın ortadan kaldırılmasını beklerken kadın ve çocuk ayırımı yapılmaksızın

adeta düşman üzerine saldırırcasına ateş edip fakir ahaliden erkek, kadın ve çocuklardan 51 kişiyi kurşunla katlettirmişlerdir. Buna cüret eden kişiler, Padişahın rızasına aykırı olarak sadece kendi menfaatlerini temin için çok eskiden beri duyulmamış ve vuku bulmamış bir büyük cinayet suçu işlemeye cesaret etmişlerdir. Uzunlu'nun fakir ahalisi hükûmet civarında nakle bakmak için elleri koynunda durmakta iken hanelerine gitmeye bile fırsat verdirilmeyerek her tarafı atlılar ile sarılıp el-aman bağışmaları göklere çıktığı halde ahaliyi kırmışlardır. Sonra ölü ve yaralıların ailelerini, yaralı ve cesetlerin yanlarına yaklaştırmamışlardır. Sabah saat 1'den akşam saat 11'e kadar o meydandaki yaralıların ağızlarına bir damla bile su verdirmeyip birçoklarının Kerbela Olayı misilli susuz ölmelerine yol açmışlardır. Ölüler keşif olunmak üzere 3 gün meydanda bekledikten sonra keşifsiz defin ettirilmişlerdir.

Hükûmeti naklettirdikleri esnada mutasarrıf, tüm hükûmet görevlileri ile zabıtları bir araya toplayıp büyük bir düşmanı yenmişler gibi üç defa *"Padişahım çok yaşa"* sözünü söylettirmiştir. Daha sonra sokak aralarında ve evlerinde olay korkusuyla saklanan fakir halkı çıkarıp çeşit çeşit li eza ve ceza ile katletmişlerdir. Daha buna benzer birçok yolsuzluk yaptıkları iddia edildikten sonra mutasarrıf ve diğerlerinin kasabaya gelişlerindeki asıl maksadın, yalnız hükûmeti nakil ettirmekten ibaret olmayıp Yozgat Mutasarrıfı'nın Boğazlıyan'dan çaldığı 130 liraya karşılık fevkalade bir hizmet yapmaya müstenit bulunduğu yukarıda ortaya konulan delillerden anlaşıldığı ifade edilmiştir. Vurdıkları ölümlerin birçokları buluş yaşına gelmemiş masum çocuklar olduğu gibi bazılarının da kadın olduğu belirtilmiştir. Bunların istirahatından başka ne gibi mukavemete iktidarının var olacağı sorgulanmıştır. Ölülerden bazıları ise askerlik görevini yapan ihtiyat askeri olup askerden henüz vukuattan sekiz gün evvel gelmişlerdir. Bunların isyana ne mecburiyeti vardır. Yine bu konuda Uzunlu ahalisinin istirahatını kapsayan birçok telgraflar çekilmiştir. Bunlar meydanda iken asi olan bu misilli telgrafla istirahat etmez denilmiştir. Kaldı ki Padişahın, değil kendileri gibi feryat eden ve medet dilenen fakir ahali ve sadık tebaası şöyle dursun, birçok mahalde ve sürekli olarak silahlı isyana kalkışan ve devleti nüfus ve hazinece büyük oranda zarar uğratan asilere karşı bile bu misilli mezalime razı olmadığı beyan edilmiştir. Üstelik Uzunlu halkının yok ve harap edilme nedeninin sadece bir kaza merkezinin nakline karşı olmaları olduğu halde bu denli zulüm ve katliama uğramalarına Padişahın asla izin vermeyeceğini düşünmüşlerdir. Merkezin naklinden devlet ve milletin hiçbir faydası olmadığı, sadece bazı mürtekiplerin para kazandığını iddia etmişlerdir. O halde kendilerine yapılan mevcut hakaret ve hakkaniyetsizliğin o dönemde hiçbir kavim ve asilere yapılmadığını ileri sürmüşlerdir.

Hükûmetin nakledilmesinden sonra bazı mürtekiplerin kendi menfaatlerinden başka bir şey düşünmeyerek beldelerinin tamamen mahv ve harap olduğunu, hala kanlarının aktığını ve ciğerlerinin sızladığını belirtmişlerdir. Kanun dairesinde suçlu olan fail ve katiller hakkında yapılması lazım gelen muamelenin yapılmamasına rağmen ahaliden bir takım fukara ve mağdur kişilerin üç aydan beri hapis cezasıyla tutuklu bulunduklarını ve bu yolla kendilerini tehdit ile teskin etmeye çalıştıklarını söylemişlerdir. Can ve mallarını devlete feda edebileceklerini, ancak bu çeşit muamelenin kendilerini teskin ve teselli edemeyeceğini ifade etmişlerdir. Vatan ve hukuklarının korunması yolunda her türlü işkenceye razı olduklarını ve bundan dolayı hiçbir şikâyetle yeltenmeyeceklerini, ancak Boğazlıyan ahalisinin daha şimdiden ölümden daha ağır sözler söyleyip kendilerini kahrettiklerini, bu yüzden bundan sonra Boğazlıyan'ın çeşitli mezalim ve esareti altında yaşamaktan ise geriye kalan Uzunlu halkının katliama uğramaya razı olduğu beyan edilmiştir. Uzunlu halkının katili ve Uzunlu'nun harap olmasına yol açan Boğazlıyan'ı, tüm erkeklerinin hapis edilse bile, kesinlikle merkez tanımayacaklarını belirtmişlerdir. Uzunlu'nun tüm erkek, kadın ve çocuklarının İstanbul'a kadar başları açık, ayakları yalın bir şekilde gelip dertlerini anlatmaya mecbur olduklarını, zaten bir yıldan beri telgrafla göklere çıkan feryatlarının engellenerek dert ve sıkıntılarına bir çare bulamadıklarını, kimler vasıtası ile kimden haklarını arayacaklarını bilemediklerini ifade etmişlerdir. İçinde bulundukları durumu konu alan telgraf ve evraklarının İstanbul'a varmaksızın Boğazlıyan ve Yozgat'ta tutulduğunu, bu yüzden çaresiz kaldıklarını ve Kerbela benzeri dehşet içinde olduklarını ve bir an önce Boğazlıyan'ın esaretinden kurtulmak için kendilerine en yakın ve civar olan Kayseri sancağına bağlanmak istediklerini ifade etmişlerdir.³⁸

Nakil Sonrası Yaşanan Gelişmeler

Boğazlıyan'dan Yusuf imzalı bir kişi Dahiliye Nezareti'ne bir telgraf çekerek kaza merkezinin tekrar Uzunlu'ya taşınması için bazı hükûmet memurlarının Uzunlu ahalisini teşvik ettiklerini ve bu konuda da bir mazbata hazırladıklarını iddia etmiştir. Kaza merkezinin Uzunlu'ya tekrar alınması için çalışan kişilerden birisinin Yozgatlı Somuncu oğlu Mahmut Efendi olduğu ve bu amaca yönelik olarak İstanbul'a gittiği ifade edilmiştir. Bu kişinin Uzunlu halkına, kazanın tekrar Uzunlu'ya getirileceğini vaat ederek onları heyecanlandığı ve bu amaçla da İstanbul'da olduğu beyan edilmiştir. Boğazlıyan'lı Yusuf'un bu telgrafı Dahiliye Nezareti tarafından 17 Şubat 1900 tarihinde Zaptiye Nezareti'ne havale edilmiş ve bu Nezaret vasıtası ile Somuncu oğlu Mahmut Efendi'nin ne

³⁸ BOA, Y. PRK. AZJ, 39/18, (23 Temmuz 1315, Ömer Ağazade, Mehmet Fatih Hasanzade, Kolağasıade, Haliloğluzade, Şehirlizade ve Haszade).

maksatla İstanbul'a geldiği ve bu amaca yönelik herhangi bir teşebbüste bulunup bulunmadığının araştırılması talep edilmiştir.³⁹

Dahiliye Nezareti 20 Şubat 1900 tarihinde Ankara vilayetine gönderdiği bir yazıda kaza merkezi Uzunlu'dan Boğazlıyan'a taşınmadan önce tüm kaza memurlarının Uzunlu halkına naklin yapılmaması için teşvikte bulundukları, bu yüzden olayın çıkmasına ve 40 nüfusun ölümüne yol açtıkları ifade edilmiştir. Yine ahaliyi teşvik edenlerden olup merkezin Uzunlu'ya nakli için İstanbul'da teşebbüslerde bulunan ve Uzunlu ahalisini karşı durmaya davet eden Yozgatlı Somuncu oğlu Mahmut Efendi'nin bu iş için Uzunlu halkından 800 lira istediği iddia edilmiştir. Bu kişinin Boğazlıyan'daki memurlarla yazıştığı da ifade edilmiştir. Bu durum, Boğazlıyan halkını heyecanlandırmıştır. Bu amaçla Boğazlıyan ahali, Uzunlu'dan gelen Boğazlıyan kaymakamı ile memurların değiştirilmelerini, İstanbul'da faaliyette bulunan Somuncu oğlu Mahmut Efendi'nin de oradan uzaklaştırılmasını istemişlerdir. Boğazlıyan'dan çeşitli mühre sahip kişilerin Boğazlıyan Tabur Binbaşılığı'na, oradan Seraskerliğe ve oradan da Sadaret makamına bu isteklerini ilettikleri belirtilmiştir. Sadaret de bu şikâyet ve istekleri Dahiliye Nezareti'ne havale etmiştir.

Kaza merkezinin Uzunlu'dan Boğazlıyan'a taşınmasında en önemli rolü Boğazlıyan Tabur Binbaşısı Hacı Ali Efendi ve Yozgat Tabur Ağası Karaca Bey oynamıştır. Öyle anlaşılmaktadır ki Boğazlıyan Tabur Binbaşısı Hacı Ali Efendi ve Yozgat Tabur Ağası Karaca Bey kaza merkezinin tekrar Uzunlu'ya nakledilmemesi için hem kendileri bizzat hem de Boğazlıyan halkını teşvik etmişlerdir. Bu amaçla da Seraskerlik makamını kullanarak İstanbul'dan baskı yaptırmışlardır. Dahiliye Nezareti, Ankara vilayetine gönderdiği yukarıdaki yazıda Somuncu oğlu Mahmut Efendi hakkında soruşturma açılması için Zaptiye Nezareti'ne yazı yazıldığını, fakat nakil esnasında yaşanan olayın henüz taze ve halkın zihinlerinde olması sebebiyle memurların değiştirilmesi konusunun asayiş tehlikeye atacağını ve iki köy ahali arasındaki husumeti artıracığından endişe edildiğini ifade etmiştir. Bu nedenle kaza merkezinin Uzunlu'da kalmasını isteyen memurların tümünün değiştirilmesi yerine bu işte fesada neden olan memurların soruşturma ile bulunması ve suçları sabit görünenlerin cezalandırılmasının daha uygun olacağı ileri sürülmüştür. Uzunlu tarafını tutan memurların cezalandırılmasının da iki köy ahali arasındaki ilişkilerin düzelmesine yardımcı olmayacağı ve her iki ahali için de tatminkâr bulunmayacağından bundan vazgeçilmesi daha münasip görülmüştür.⁴⁰

³⁹ BOA, DH. MKT. 2308/16, (5 Şubat 1315).

⁴⁰ BOA, DH. MKT.2309/129, (8 Şubat 1315).

Yapılan tahkikatta Somuncu oğlu Mahmut Efendi'nin 5-6 aydan beri Padişah'ın köşkünde misafir olarak kaldığı ve daha sonra Adana Düyûn-ı Umûmiye memurluğuna atanıp 27 Şubat 1900 tarihinde Erenköy İstasyonu'ndan trene binerek Adapazarı'na gittiği 21 Mart 1900 tarihinde bildirilmiş ise de bu kişinin Erenköy'de kaldığı süre zarfında kaza merkezinin Uzunlu'ya nakledilmesi hakkında herhangi bir teşebbüste bulunup bulunmadığı hakkında bilgi elde edilememiştir.⁴¹

Boğazlıyan kasabası muhtarlarıyla çeşitli kişiler 25 Nisan 1901'de Şura-yı Devlet Riyaseti ile Dahiliye Nezareti'ne bir mektup göndererek Boğazlıyan kazası ahalisinden Kuyumcuoğulları ile memurlardan bazılarının kişisel menfaat elde etmek için kaza merkezinin tekrar Uzunlu'ya nakledilmesini sağlamak amacıyla Uzunlu ahalisinden Somuncu oğlu Mahmut ve Çerkez Mehmet Efendiler vasıtasıyla Uzunlu halkından 700 lira topladıklarını ve bu para ile İstanbul'a gidip bu maksada yönelik teşebbüste bulunduklarını iddia etmişlerdir. 1998 yılında meydana gelen olayla ilgili tahrik ve fesatta bulunanlara tolerans gösterilmeyerek cezalandırılmaları ve böylece bu işe son vermelerinin sağlanması istenmiştir. Aksi halde bu şikâyetlerin sonunun alınamayacağı düşünülerek hükûmete karşı tahrikte bulunanlar hakkında soruşturma açılması talep edilmiştir.⁴²

Boğazlıyan Tabur Binbaşılığından Seraskerliğe 1901 yılı ağustos ayında gönderilen bir mektupta Boğazlıyan'ın sonradan kaza merkezi seçilip hükûmet merkezinin Uzunlu'dan Boğazlıyan'a nakli sırasında iki kasaba ahalisi arasında mücadele ve nifak meydana geldiği, ancak kaza merkezinin Boğazlıyan'a nakli sonrasında Boğazlıyan halkının redif askeri dairesi, debboy ve cephanelik gibi binaların inşasına yardım ettikleri ifade edilmiştir. Bu sefer de hükûmet binasının inşası için mahallî halkın müteahhitlik hizmetleri vermek yanında inşaat malzemesi temin ettikleri ve satın alınan kerestelerin ücreti ile çalışanların yevmiyesinin ödenmesi için aralarında 200 lira toplayıp hükûmete verdikleri beyan edilmiştir. Yine aynı mektupta kaza merkezinin Uzunlu'da mı, yoksa Boğazlıyan'da mı olması konusunda kaymakam vekili ile mahallî ileri gelenler arasında uyuşmazlığın devam ettiği ve bunun da hükûmet binasının inşaatını sekteye uğrattığı ileri sürülmüştür. Hem inşaatın hızlı bir şekilde devamını sağlamak, hem nifak vuku'unu bertaraf etmek ve hem de kaza merkezinin Uzunlu köyüne nakli ve onun hatırasını Uzunlu halkının zihinlerinden tamamen silmek adına zaten Boğazlıyan ahalisinin askerî binalar için bağışladıkları arsanın sağ tarafından 20 metre kadar boşluk bırakılmak suretiyle kalan 3 dönümlük bir

⁴¹ BOA, DH. MKT.2327/51, (15 Mart 1316).

⁴² BOA, DH. MKT.2479/130, (12 Nisan 1317; BOA, DH. MKT. 2495/91, (5 Mayıs 1317).

yerin hudut duvarları ile çevrilmesi ve içine de hükûmet binasının inşasında Boğazlıyan Redif Taburu Binbaşılığı'nca bir sakınca olmadığı Kayseri Fırkası'na bildirilmiştir. Bu mektuba bir de askerî mekanlar ile hükûmet binasına tahsis edilen yerin krokisi çizilerek ilave edilmiştir.

Boğazlıyan Redif Taburu Binbaşılığı da zaten eskiden beri kaza merkezinin Boğazlıyan'a nakli ve orada kalması için uğraşan kesimlerden biriydi. Bu isteğinin kalıcı olması için de hükûmet binasının Boğazlıyan'da bir an önce yapılmasına yönelik olarak arsa temin etmiş ve üst birimleri harekete geçirmiştir. Nitekim bu mektup, Kayseri Fırkası'ndan Erkan-ı Harbiye Riyaseti'ne gönderilmiştir. Oradan Hassa Ordu-yı Hümayunu Müşiriyeti'ne bildirilmiştir. Askerî makamların bu teklifi uygun görmesi ile Seraskerlik 22 Ağustos 1901 tarihinde Dahiliye Nezaretî'ne hükûmet binası mevkiinin tayini yolunda uygunsuzluğa mahal bırakmamak amacıyla krokide gösterilen 3 dönüm miktarı arsaya hükûmet binasının tesis edilebileceği ve eğer Dahiliye Nezaretî'nce uygun bulunması halinde hemen hükûmet binasının inşasına başlanabileceği ifade edilmiştir.⁴³ Dahiliye Nezaretî, Seraskerlikten gelen bu yazıyı uygun bulup gereği yapılmak üzere Ankara vilayetine 21 Eylül 1901 tarihinde göndermiştir.⁴⁴

Yukarıda kaza merkezinin Uzunlu'ya taşınması yolunda Uzunlu halkını tahrik ve teşvik ettiği bildirilen Kuyumcuoğlu ailesinden Kuyumcuzade Ahmet Bey'e Boğazlıyan Hükûmet Konağı'nın inşası için yaptığı 2000 lira para yardım ve cömertlikten dolayı Osmanlı Hükûmeti tarafından 1 Mart 1906'da 3. rütbe (rütbe-i salise) nişan ile taltif edilmiştir.⁴⁵

Somuncu oğlu Mahmut ile Uzunlu ahalisinin tekrar kaza merkezinin kendi kasabalarına getirmek için yaptığı faaliyetler Boğazlıyan halkında huzursuzluk yaratmaya devam etmiştir. Boğazlıyan halkı yine askerî kanalları kullanarak bu korkudan kurtulma yolunu seçmişlerdir. Umum Erkan-ı Harbiye Dairesi'nden Serasker Rıza imzasıyla Dahiliye Nezaretî'ne 27 Mart 1902 tarihinde gönderilen bir yazıda Boğazlıyan kazası merkezinin Uzunlu'ya nakledilmemesini rica eden telgrafların Boğazlıyan ahalisi tarafından kendilerine gönderildiğinden bahisle Umum Erkan-ı Harbiye Dairesi'nin Boğazlıyan'ı tabur merkezi olarak kabul ettiğini, bu yüzden de orada askerî binalar inşa ettiğini ifade etmiştir. Bu nedenle kaza merkezinin Uzunlu'ya taşınması ile ilgili herhangi bir muamelenin olmadığına üçüncü defa öğrenmek isteyen Boğazlıyan halkına anlatılmasını Dahiliye Nezaretî vasıtası ile talep etmiştir. Dahiliye Nezaretî de 12 Nisan 1902

⁴³ BOA, DH. MKT.35/26, (9 Ağustos 1317).

⁴⁴ BOA, DH. MKT.35/26, (8 Eylül 1317).

⁴⁵ BOA, DH. MKT.1063/29, (11 Mart 1322).

tarihinde Ankara vilayetine yazdığı tahrirat ile yukarıdaki bilgilerin Boğazlıyan'a iletilmesini istemiştir.⁴⁶

Boğazlıyan halkı Uzunlu ahalisinin ümitlerini tamamen ortadan kaldırmak ve bu yolla da kendilerini rahatlatmak için de 17 Ekim 1903 tarihinde Ankara vilayeti'ne bir yazı göndermiştir. Bu yazıda kaza merkezi Uzunlu'da iken orada bir hükûmet binası inşa edildiği, bu hükûmet binasının merkezin Boğazlıyan'a taşınması ile boş ve âtil kalıp yıkılmaya yüz tuttuğu ifade edilmiştir. Boğazlıyan kaymakamlığı bu binayı ihale ile satıp parasının Hazine'ye aktarılmasını teklif etmiştir. Bu teklif, kabul edilmiş ve muhtemelen gereği de en kısa sürede yerine getirilmiştir. Bu satış yolu ile Uzunlu halkının merkezi geri getirmek yönündeki tüm gayret ve ümitlerine son verilmek amaçlanmıştır.⁴⁷ Diğer yandan ise kaza merkezinin Boğazlıyan'da kalmasını tescil edecek olan hükûmet konağı yapımı 12 Ekim 1905 tarihinde tamamlanarak resmî açılışı yapılmıştır. Hükûmet binasının resmi çekilerek 23 Ekim 1905'te Ankara vilayeti vasıtasıyla Sadaret'e gönderilmiştir.⁴⁸

Bu tarihten itibaren de Uzunlu halkının kaza merkezini kendi köylerine getirtmek için çaba harcadıkları görülmektedir. Onların gönderdiği her dilekçeye arşivlerde ulaşmak her zaman mümkün olmasa bile bazen tesadüf edilmektedir. Nitekim 1910 yılı temmuz ayında Boğazlıyan halkı, kaza merkezinin tekrar Uzunlu'ya nakledileceği duyumunu alır almaz dilekçe yazarak Sadaret ve Dahiliye Nezareti'ne göndermiştir. Dahiliye Nezareti, gelen dilekçeyi özetleyerek Ankara vilayetine 25 Temmuz 1910'da göndermiştir. Bu yazıda Boğazlıyan kazası merkezinin su ve havasının kötü olmasından dolayı başka bir köye nakline hükûmetçe teşebbüs edildiğinin duyulduğu ifade edilmiştir. Ancak önceden kaza merkezi olan Boğazlıyan'ın arazisinin her çeşit ürünü yetiştirmeye uygun olması yanında ahalinin yaptığı yardımlarla da askerî mekanların inşa edildiği, kasaba merkezinde Samsun-Yozgat-Sivas caddeleri güzergahının açıldığı ve buraya bir saat uzaklıkta bulunan suyun getirilmesi için halktan yardım toplandığı beyan edilmiştir. Bütün bu çalışmaların merkezin nakledilmesi düşüncesinin tatbiki ile mamur bir kasabanın harap olmasına yol açacağını, bu

⁴⁶ BOA, DH. MKTİ. 477/ 32, (14 Mart 1318).

⁴⁷ BOA, DH. MKT.781/21, (12 Teşrin-i Evvel 1319).

⁴⁸ BOA, DH. MKT.1023/55, (10 Teşrin-i evvel 1321). Kaza merkezinin Uzunlu'dan Boğazlıyan'a nakledilmesi sonrasında Hicri 1325 (1907) yılına ait Ankara Vilayet Salnamesi'nde Boğazlıyan kazası ile ilgili bilgi verilirken önceden kaza merkezi Boğazlıyan'ın biraz kuzeyinde bulunan Uzunlu isimli köyde iken tabur merkezinin Boğazlıyan'a yapılması üzerine kaza merkezinin buraya nakledildiği belirtilmektedir; bk. Kudret Emiroğlu, *Ankara Vilayeti Salnamesi 1325*, Ankara, 1995, s. 196-7).

yüzden nakil işinden vazgeçilmesi niyaz edilmiştir.⁴⁹ Bu istek hakkında Yozgat mutasarrıflığı ile Boğazlıyan kaymakamlığının görüşü alınmak üzere bu birimlere tahriratlar gönderilmiştir. Boğazlıyan kaymakamlığı kaza merkezinin başka bir köye naklinin tehir edilmesi fikrinin orada kurulacak bir komisyonca bir karara bağlanacağını ve bunun için de zamana ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir⁵⁰ Muhtemelen sonradan komisyonun yaptığı araştırmadan kaza merkezinin Boğazlıyan'da kalması kararı çıkmış ve bu karar da üst idarî birimlere gönderilmiş olmalıdır ki kaza merkezi Boğazlıyan'da kalmaya devam etmiştir.

Kaymakam Mehmet Atıf Bey ile Tabur Binbaşısı Behçet Bey Arasındaki İhtilaf

Boğazlıyan kaymakamı Mehmet Atıf⁵¹ ile Hassa-i Hümayuna bağlı 15. Alay'ın 3. Boğazlıyan Redif Taburu Binbaşısı Behçet Efendi arasındaki bir husumet vardı. İki de birbirinden nefret etmekteydiler. Bu nefretin nedenini tam olarak bilmek mümkün değildir. Ancak Uzunlu'daki kaza merkezinin Boğazlıyan'a taşınması esnasında da kaymakamlık ile tabur binbaşılığı birbiri ile karşı karşıya gelmişlerdi. Kaymakam Mehmet Atıf, Uzunlu halkının, Tabur Binbaşısı Behçet de selefi Binbaşı Hacı Ali Efendi gibi, Boğazlıyan halkının isteklerini desteklemekte idi. Kaymakam ile Binbaşından her biri, diğerini yok etmek için halkın desteğine sahip olmaya gayret etmekte idiler. Dayandıkları ahali diğerini Yozgat, Ankara ve İstanbul'a şikâyet etmekte idi ki, böylelikle diğeri gözden tamamen düşürülecekti. Kaymakamla ilgili şikâyet dilekçeleri İstanbul'daki Sadaret ile Dahiliye Nezareti'ne, oradan da Ankara vilayetine gönderiliyordu. Gerçi Mehmet Atıf'ın daha önceki görev yerlerindeki icraatları hakkında da çok sayıda şikâyet vardı. Gerek oradan gelenler gerekse Boğazlıyan'dan yapılan şikâyetler onunla ilgili soruşturmayı gerektirmiştir. Bu amaçla 15 Mayıs 1900'de Dahiliye Nezareti Ankara Vilayetine bir yazı göndererek tahkikat yapmak üzere Boğazlıyan'a hangi memurun gönderileceği,

⁴⁹ BOA, DH. İD. 92-1/ 9, (12 Temmuz 1326).

⁵⁰ BOA, DH. İD. 92-1/ 9, (18 Eylül 1326).

⁵¹ Boğazlıyan Kaymakamı Mehmet Atıf 1846-47 yılında Benderlizade Mustafa Ağa'nın oğlu olarak Malatya'da doğmuştur. Birçok yerde kaymakamlık yaptıktan sonra 7 Ağustos 1897 tarihli irade-i seniyye ve 1089 kuruş maaşla Boğazlıyan kaymakamlığına tayin edilmiştir. 12 Ağustos 1902 tarihli irade-i seniyye ile de Ürgüp kaymakamı ile becayiş yapmasına izin verilmiştir. Boğazlıyan kaymakamlığından alınmasının görünen nedeni daha önce kaymakamlık yaptığı yerlerde zimmetine para geçirmesi ve diğer usulsüzlükleri nedeniyle hakkında şikâyetlerin olması ve bu nedenle de hakkında tahkikat açılmasıdır. Nitekim Boğazlıyan'daki kaymakamlığını devam ettiği sürede de hakkında şikâyetler yapılmaktaydı. Hakkındaki suçlamalardan biri de kazanın yeterince gelişme sağlamadığı idi. Bu yüzden Mehmet Atıf'ın Boğazlıyan kazasının önemine binaen göreve iade edildikten sonra tekrar Boğazlıyan'a gelip burada kaymakamlık yapması Boğazlıyanlılar tarafından istenmemiştir (BOA, İ. DH. 1402/1320-C/36).

orada ne kadar kalacağı ve görevlendirilecek memurun yevmiyesinin ne miktar üzerinden ödeneceğine dair bilgi istemiştir.⁵²

Binbaşı Behçet ile ilgili şikâyetler de Seraskerliğe gönderilmekteydi. Seraskerlik Behçet ile ilgili şikâyeti değerlendirip onun başka bir yere naklini zaman geçirmeksizin gerçekleştirmiştir. Kaymakam Mehmet Atıf ile ilgili daha önceden gönderilen şikâyetler İstanbul'a ulaşmış ve Dahiliye Nezareti, bu şikâyetleri kaymakamla ilgili olarak Ankara vilayetine ve Binbaşı Behçet ile ilgili olanları da Seraskerliğe havale etmiştir. Dahiliye Nezareti bir kazadaki ileri gelen iki kişinin birbiri ile husumet içinde olmasının kazaya vereceği zararı düşünerek her ikisinin de kazadan başka yerlere tayin edilmesini uygun görmüştür.⁵³

Suçluların Cezalandırılmasına Yönelik Gayretler

Dahiliye Nezareti'nin Ankara vilayetine yazdığı 23 Mart 1899 tarihli tahrirat referans alınarak 29 Şubat 1908 tarihinde Dahiliye Nezareti'nden Sadaret'e gönderilen bir tahriratta Boğazlıyan kazası merkezinin Uzunlu'dan Boğazlıyan'a nakli sırasında muhalefette ısrar eden Uzunlu ahalisine karşı jandarmaların silah kullanarak Uzunlu halkından bir hayli yaralama ve ölümlere neden olduğu bildirilmiştir. Bunun üzerine o dönem Anadolu Umum Müfettişi Şakir Paşa'nın yaptığı araştırma ile bu işte o vakit Yozgat mutasarrıfı bulunan Ahmet Edib Bey'in sorumlu tutulmasını gerektirecek kanunî bir neden görülmediği ifade edilmiş ve bu kişilerin Hükûmetin şan ve şerefini müdafaaya çalışmaktan başka bir şey yapmadıkları gerekçesiyle haklarında kanunî bir yaptırıma gidilmesine gerek görülmediği beyan edilmiştir. Ankara vilayeti'nin gönderdiği Heyet-i Tahkikiye tarafından tutuklatılan jandarmaların hemen serbest bırakılmaları da Şakir Paşa tarafından talep edilmiştir. Buna karşın ahaliyi hükûmete karşı kıskırtan kişilerin derhal araştırılarak ortaya çıkarılması ve onlar hakkında kanunî muamelenin yapılmasının vilayet ile mahallî adliye görevlilerine bildirilmesi istenmiştir. Ancak bu olaydan dolayı Yozgat ve Kayseri jandarmaları efradından bazıları hakkında yakalanıp tutuklanmalarına dair emirler ilgili mutasarrıflıklara gönderilmiş, bu kişiler hakkında Ankara İstintak Dairesi'nce gerekli tahkikat yapılmış ve bazılarının cinayete neden olmaktan dolayı mahkemeye sevkleri gerekli görülmüştür. Diğer yandan Uzunlu hadisesinden dolayı tutuklu jandarmaların Şura-yı Devlet kararı uyarınca serbest bırakılmaları istenmekteydi. Bu olaydan dolayı tutuklu olan jandarmaların hemen serbest bırakılmaları Şura-yı Devlet'in kesin kararı bulunduğu için bu karar Adliye Nezareti'ne tebliğ kılınmış ve muhtemelen de bu kişiler serbest bırakılmışlardır. Jandarmalara isnat olunan taammüden adam öldürme suçunun aslında hükûmetin emirlerini yerine

⁵² BOA, DH. MKT. 2352/ 62, (2 Mayıs 1316).

⁵³ BOA, DH. MKT. 2362/ 81, (21 Mayıs 1316).

getirmeden ibaret olduğu ve bu olaydan 8-9 yıl geçmesi nedeniyle bu kişilerin tekrar tutuklanıp hapse atılmalarının uygun görülemeyeceği ifade edilmiştir.⁵⁴

Uzunlu halkının 1898 yılında çıkan olay nedeniyle yaşadıkları acı ve kayıpların üzüntüsünü olaydan on yıldan fazla bir süre geçmesine rağmen unutamadığı ve bu olay nedeniyle acı çekmeye devam ettikleri anlaşılmaktadır. 1909 yılı ocak ayında Uzunlu halkı, kendi haklarını savunmak ve Boğazlıyan halkının kendilerine yaptıkları işkence ve zulümlere son vermek için Ali Rıza isimli bir avukat tutmuştur. Bu avukat da Uzunlu halkı adına 25 Ocak 1909 tarihinde halkın içinde bulunduğu durumu ortaya koyan bir mektup kaleme alarak Sadaret'e gönderilmek üzere Yozgat ve Kayseri mutasarrıflıklarına telgraf olarak çekmiştir. Bu telgrafta kendileri hakkında önce ve sonra icra edilen zulüm ve musibetin elim ıstırabının son bulmadığını, bütün alemin faydalandığı adaletten ne hikmetse kendilerinin faydalanamadığını, sıcak günlerde soğuk su yerine zulümle kanlarını içmiş olan Boğazlıyan isimli kasabanın bugün dahi Uzunluların mahvıyla teselli bulunduğunu ifade etmiştir. Hükûmet dairelerini baştan başa işgal eden düşman kavmin, en temel haklarını dahi ihlalden geri durmadıklarını iddia etmiştir. Bu durumun insanın tahammül gücünün üstünde olduğundan, torunlarını da bu kavmin ilelebet esareti altında bırakmamaya kararlı olduklarını, bu nedenle kazanın büyüklüğü ile çevre nahiyelerin genişliği göz önüne alınarak Boğazlıyan'dan ayrılmasını veya merkezin kaldırılması ile mevcut zalimlerin elinden kurtarılmasını rica etmiştir.⁵⁵

Bu telgraf Yozgat'tan 6 Şubat 1909 ve Kayseri'den 7 Şubat 1909'ta Dahiliye Nezareti'ne gönderilmiştir. Dahiliye Nezareti de bu telgrafları 9 Şubat 1909 tarihinde Ankara vilayeti'ne havale ederek bu konu hakkında bilgi istemiştir. Ankara Vali Vekili bu telgrafta dair 18 Şubat 1909 tarihinde bir cevap yazmıştır. Bu cevapta Boğazlıyan kazası merkezinin nakli esnasında zuhur eden olaydan dolayı cinayetle itham olunan Yozgat ve Kayseri jandarmalarından bazılarının tutuklanmasına dair yazıların her iki mutasarrıflığa yazıldığı, bu jandarmaların istinaf mahkemesine sevkleri için Ankara Vilayeti Jandarma Kumandanlığından

⁵⁴ BOA, DH. MKT.1238/ 88,

⁵⁵ Bu telgrafın orijinal metni “*Makam-ı Sadaret-i Uzmaya, Hakımızda icra edilen ervel ve ahır arz-ı tazallum olunan dahiyenin ızdırah-ı elimesi sukuta mecal bırakmıyor bütün alemin lebriz olduğu adaletten ne bal ise biz müstefid olamıyoruz. Yerm-i hararetden soğuk su yerine bun-ı mazlumiyetimiz içmiş olan Boğazlıyan nam meşumi el-yerm mahvımızla mütesellidir ve devair-i hükûmeti serapa işgal eden kavm-i aduvmuz hukuk-u saribalarımızı ihlalden geri durmuyorlar. Ahval-ı tahammül-fersaları tavk-ı beşeriyemizin ferkinde olduğundan evlad-ı ahfadımızda kavm-i menhusun ilelebet kayd-ı esaretinde bırakmakda katiyen mazruruz. Binaberin kazanın cesameti nevabi-i mütecavirenin istidadı nisbetinde lazım’ül-icra bulunan tebligat-ı cedide dairelerinde Boğazlıyan’dan tefrikimiz yahud merkezin kaldırılması ile dest-i mezalimden istiblasımız şurişle müsterhimdir. Uzunlu abalisi vekili namına Ali Rıza, 25 Kanun-i sani 1324” şeklindedir; BOA, DH-MVİ, d 27-1, v 65.)*

izin istendiği, bu arada Adliye Nezareti'nden gelen yazı ile bu jandarmaların tahliyelerinin talep edildiği, fakat Ankara İstintak Dairesi'nden gelen yazıda savcılık tarafından cinayetle itham olunan kişilerin mahkemeye sevklerinin kanunen gerekli olduğu ifade edilmiştir. Bu durum üzerine Ankara İstinaf Savcılığı gereğini yapmak için Ankara Jandarma Kumandanlığına bir yazı yazmış ve bu kişiler hakkında bilgi istemiştir. İlgili kumandanlık da 14 Nisan 1899 tarihinde Adliye Nezareti'nden gelen bir yazıda Uzunlu olayından dolayı tutuklu bulunan jandarmaların 23 Mart 1899 tarihli Şura-yı Devlet kararı ile hemen serbest bırakılmalarının emredildiğini beyan etmiştir. Bu doğrultuda verilen emrin yerine getirildiği Dahiliye Nezareti'ne bildirilmiştir.⁵⁶

Dahiliye Nezareti 27 Mart 1909 tarihinde Ankara vilayetine bir yazı daha yazarak Ali Rıza'nın telgrafında söz edilen Uzunlu'nun Boğazlıyan'dan ayrılması veya Boğazlıyan kaza merkezinin başka yere taşınmasına Ankara vilayeti'nin herhangi bir cevap vermediğinden bu konuda cevap istemiştir. Ankara vilayetinin cevap vermediği konulardan biri de Uzunlu olayına karışan ve sonra tutuklanan jandarmaların tutuklu olup olmadıkları sorusu idi.⁵⁷ Ankara vilayeti bu soruların cevabını 26 Nisan 1909 tarihli yazısında vermiştir. Bu yazıda Uzunlu'nun Boğazlıyan'dan ayrılması veya kaza merkezinin Boğazlıyan'dan başka bir yere kaydırılması ile ilgili Yozgat sancağına yazı yazıldığı ve cevabının henüz gelmediği belirtilmiştir. Uzunlu olayına karışan jandarmaların amirin verdiği talimatı yerine getirdikleri, eski mutasarrıf Ahmet Edib, binbaşı Karaca Bey ve mülazım Mustafa Efendi'nin 24 kişiyi taammüden öldürmekten dolayı cinayetle itham edildiklerini, ancak Jandarma Kumandanlığının bu kişilerin mahkemeye sevkine izin vermemesi yüzünden evraklarının masada kaldığı ifade edilmiştir. Bu durumun da bu kişilerin yargılanmalarının yıllarca ertelenmesine yol açtığı belirtilmiştir.⁵⁸

Uzunlu'nun Boğazlıyan'dan ayrılması veya kaza merkezinin Boğazlıyan'dan kaldırılması ile ilgili evrak Yozgat mutasarrıflığından 17 Mayıs 1909 tarihinde gönderilmiştir. Ankara vilayeti de bu yazıyı 3 Haziran 1909 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne havale etmiştir. Bu yazıda kaza merkezinin vaktiyle Boğazlıyan'da olduğu halde her nasılsa bir aralık Uzunlu köyüne nakil edildiğini, ancak sonradan görülen lüzum üzerine tekrar Boğazlıyan'a nakil edildiğini ve bu nakil sırasında ahalinin hükûmete karşı isyan derecesine varan hareketlerinden dolayı cezalandırılmaları yolunda gidildiği belirtilmiştir. Daha sonra kaza merkezi olan Boğazlıyan'da büyük miktarda paralar harcanarak hükûmet dairesi, askerî

⁵⁶ BOA, DH. MVİ, 27-1/ 65.

⁵⁷ BOA, DH. -MVİ, 27-1/ 65

⁵⁸ BOA, DH. MVİ,27-1/ 65

binalar, telgrafhane ve rüşdiye mektebi inşa edilerek büyüdüğü, en büyük caddesinin Kayseri güzergahında bulunması ile daha da önem kazandığı, bu nedenle merkez kazanın Uzunlu'ya naklinin uygun olmayacağı ileri sürülmüştür.⁵⁹

Dahiliye Nezareti gerek jandarmaların gerekse eski mutasarrıf Ahmet Edib, Binbaşı Karaca Bey ile mülazım Mustafa Efendi'nin adlî durumlarını 30 Ekim 1909 tarihli yazısı ile Adliye Nezareti'nden sormuştur. Adliye Nezareti de bu yazıya 6 Kasım 1909 tarihinde cevap vermiştir. Adliye Nezareti'nden gelen bu yazının içeriği Dahiliye Nezareti tarafından 11 Kasım 1909 tarihinde aynen Ankara vilayetine gönderilmiştir. Bu yazıda cinayetle itham edilen eski mutasarrıf Ahmet Edib Bey, binbaşı Karaca Bey ile mülazım Mustafa Efendi'nin karıştığı olay ve suçlamanın 23 Temmuz 1908 tarihi öncesine rastladığından dolayı 21 Ağustos 1909 tarihinde yayınlanan genel af ile 23 Temmuz 1908'den önce işlenen suçlar hakkında mülkî ve adlî görevlilerin evrak toplamasına, takibat yapmasına ve bunları Adliye Nezareti'ne göndermesine gerek olmadığı beyan edilmiştir.⁶⁰

Sonuç

Kaza merkezinin önce Uzunlu'ya daha sonra da tekrardan Boğazlıyan'a getirilmesi süreci ve çıkan hadiseler 19. Yüzyıl Osmanlı taşrası ve özelde İç Anadolu bölgesinde idari taksimat ve teşkilatlanmadan, yerel halkın kaygılarına, bölge sosyolojisine ve nihayet hukuk sisteminin işleyişine dair pek çok önemli ipucu sunmaktadır. Boğazlıyan ve Uzunlu halkı, kaza merkezinin kendi yerleşim yerlerinde bulunması için yoğun bir rekabet içine girmişler, Babıalı nezdinde girişimlerde bulunmuşlar ve idari-askeri binaların yapımı noktasında maddi fedakârlık göstermişlerdir. Uzunlu halkı yüzyıllardan beri idari merkez niteliğinde olan Boğazlıyan'dan kaza statüsünü aldıklarında büyük heyecan ve sevinç yaşarken Boğazlıyan halkı ise kaybedilen kaza merkezini geri alabilmek için çaba içerisine girmiştir. Uzunlu halkının Babıalı'nın emirlerine hilafen hükûmet konağının taşınmasına fiziksel olarak karşı koyması halk ile kolluk kuvvetleri arasında çatışmayı kaçınılmaz kılmıştır. Çok sayıda insan olaylar sırasında hayatını kaybetmiş, ölenlerin çoğunluğunu ise Ermeni ahali teşkil etmiştir. Hayatını kaybedenlerin pek çoğunun Ermeni olması kuvvetle muhtemel bölge Ermenilerinin hükûmet emirlerine karşı koyma hususunda Müslüman ahaliye kıyasla daha ön planda oldukları ve çekincesiz davrandıkları sonucunu doğurmaktadır. Öte yandan olaylarla ilgili yargılama süreci ve ifadeler değerlendirildiğinde, hukuk sistemi yoğunlukla idari memur ve amirler ile askeri

⁵⁹ Yozgat mutasarrıflığının 4 Mayıs 1325 ve Ankara vilayetinin 21 Mayıs 1325 tarihli yazıları için bk. BOA, DH. -MVİ, 27-1/65.

⁶⁰ BOA, DH. MVİ,27-1/65.

yetkililerin tanıklığına başvururken, Uzunlu ahalisinden yaralıların, hayatını kaybedenlerin yakınlarının veya olay mahalinde bulunanların gözardı edildiği görülmektedir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Sadaret Mukavelenameler (A. DVN. MKL.)

34/3, 16.03.1310.

Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO.)

238/17830, 01.01.1311; 278/20834, 08.03.1311; 415/31060, 01.12.1311;
717/53712, 29.06.1313; 4244/31836, 28.01.1332; 4426/331899, 15.10.1334;
4258/319309, 16.03.1332; 3642/273114, 13.09.1327, 3069/33, 11.07.1328.

Dâhiliye Mektûbi Kalemi (DH. MKT.)

1458/107, 12.02.1305; 1475/76, 23.04.1305; 1688/71, 17.05.1307.

Hariciye Nezareti Mektûbi Kalemi (HR. MKT.)

217/93, 12.04.1274.

Hariciye Sefaret Londra (HR. SFR. 3)

447/26, 21.10.1895; 420/48, 13.06.1894; 406/11, 03.09.1893.

Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR. TO.)

476/27, 04.09.1879; 258/28, 13.01.1880.

Hariciye Tahrirat (HR. TH.)

47/88, 18.09.1883.

İrade Dâhiliye (İ. DH.)

1295/102191, 18.02.1302; 1150/89653, 26.12.1306; 1166/91166, 29.05.1307.

İrade Meclis-i Mahsus (İ. MMS.)

51/2259, 18.03.1292; 91/3849, 29.09.1304; 91/3849, 29.09.1304; 160/10,
09.03.1331.

İrade İmtiyazat ve Mukavelat (İ. İMT.)

5/14, 29.10.1324; 2/14, 09.06.1314.

Meclis-i Vükela (MV.)

5/33, 24.12.1302; 14/39, 26.02.1304; 164/52, 21.05.1330; 100/10, 17.01.1318.

Şûrâ-yı Devlet (ŞD.)

237/17, 08.02.1287; 1173/56, 07.11.1297; 1181/19, 14.05.1304; 1539/18, 16.06.1297; 2431/21, 09.07.1297; 2499/34, 23.03.1303; 2898/72, 09.07.1297; 521/34, 25.06.1313; 522/51, 09.03.1314; 344/51, 12.07.1310; 1240/29, 11.10.1330; 547/15, 23.07.1328; 534/20, 08.05.1322.

Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y. MTV.)

12/23, 08.10.1300; 28/13, 11.01.1305.

Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal Jurnal (Y. PRK. AZJ.)

10/58, 11.10.1302.

Yıldız Perakende Evrakı Başkitabet Dairesi (Y. PRK. BŞK.)

7/100, 10.02.1300.

Yıldız Perakende, Orman, Maadin ve Ziraat Nezareti (Y. PRK. OMZ.)

1/11, 03.04.1299; 1/16, 29.02.1301.

Yıldız Sadaret Resmî Maruzat (Y. A. RES.)

25/28, 15.12.1301; 9/57, 20.02.1298; 77/78, 11.08.1313.

Ekler⁶¹

Boğazlıyan Müstantık Muavini Rıfat Efendi'nin zabt olunan ifadesidir. 12 Eylül 1314

Hükümet eşya ve evrakının Uzunlu'dan Boğazlıyan'a nakli için Uzunlu'ya geldiğinde nerede idin?

Uzunlu'da ve kendi hanemde idim.

O gün hiçbir yere çıkmadınız mı?

Sabahleyin hanemde yazı yazmakla meşgul idim. Silah sesleri işitilmeye başladı, tahminen on beş dakika kadar devam etti, korkumdan dışarıya çıkamadım ve ne olduğunu da anlayamadım, silah sesi kesildi, hükümetten zabtiye geldi 'seni istiyorlar' dedi. Onunla birlikte daire-i hükümete geldik. Hakim Efendi tarafından verilen emir üzerine müstantık vekili azadan Mıgırdıç Efendi ve polis Hüseyin Efendi ve Mahkeme-i Şer'iyye katibi İbrahim Efendi ve tabib Kara Hacı ve zabtiye Ahmet ve Mehmet Onbaşı ile beraber gittik. Mevtalar daire-i hükümet civarında idi. Birer birer muayene edilen yaralıları baktık, mecruhların da hanelerini dolaştık, muayene ettik, onlar üzerine bir zabıt varakası tanzim ettik. Bir nüshasını mutasarrıf beye verdik. Bir nüshası da evrak-ı tahkikiye meyanında kaldı. Hafif yaralıları da yazdırmadılar.

Maktullerin üzerinde silah zühur etti mi?

Hayır, silah görmedik, üç dört tanesinin bellerinde taş ve birkaçında da ufak değnek var idi. Diğerlerinde bir şey yok idi.

Maktulleri ve mecrubları muayene ettiğiniz yerlerde ve evlerde silah gördünüz mü?

Hayır, hiç silah görmedik.

Maktuller meyanında kadın var mı idi?

Maktuller meyanında bir Hristiyan kadın var idi. Mecrûhin meyanındaki İslam kadın da o gün akşamüstü vefat etmiştir.

Beyan ettiğiniz zabıt varakasından başka bir varaka daha imza ettiniz mi?

O gün ikindi vakti mutasarrıf beyin arabası hazırlanmış gideceği sırada Hüseyin Efendi bir varaka çıkardı, vukuata dairdir, şunu mühürle dedi. Herkes de mühürlemiş imiş, okuyub mealine vakıf olmaksızın mühürledim, münderecatını bilemiyorum.

Mealine vakıf olmaksızın mühürlediğini söylediğin zabıt varakasından vaka-yı hükümetin yanında bulunan abalı tarafından zabtiyeler üzerine begateten silah atıldığı gibi dam üzerine bulunan Ermeniler tarafından da zabtiyelere şiddetle ve silahla müdafaa olunduğu mubarrerdir. Bu doğru mu?

Silah atıldığını görmedim, sonradan da işitmedim. Ahalinin yedinde silah yok imiş. Ellerinde değnek ve taş var imiş. Zabıt varakasından böyle bir şey yazılı olduğunu bilsem imza etmez idim. Vâkıf olmaksızın mühürlettikler.

Sizden evvel maktul ve mecrubların keşfine giden oldu mu?

Bizden evvel giden olmadı, biz gittik.

Maktullerden silah toplanmış hükümetçe zabt edilmiş, işittin mi?

Biz üzerlerinde bir bıçak bile görmedik, işitmedim.

Bu ifadenizin doğru olduğunu tasdik ve imza eder misin?

Muvafiktir, tasdik ve temhir cylerim.

Boğazlıyan Müstantık Muavini Es-seyyid Mehmet Rıfat.

Ek 1 – Boğazlıyan Müstantık Muavini Rıfat Efendi'nin zabt olunan ifadesinin transkripsiyonu

⁶¹ BOA, Y. PRK. MŞ,6/92

7.11.Kayseri Zabtiye Mülazımı Mustafa Efendi'nin zabt olunan ifadesi (14 Eylül 1314):*İsim ve şöhret ve sinn ve sıfat ve mabal-i ikamet nedir?*

İsimim Mustafa, pederim Mehmet, 30 yaşındayım. Kayseri Zabtiye Taburu'nun süvari mülazım-ı evveliyim. Kayseri'de ikamet eyliyorum.

Boğazlıyan Hükümeti'ne müteallik evrak ve eyanın Uzunlu'ya nakline dair Kayseri'den gelen müfrezenin kumandanı siz mi idiniz?

Kayseri'den 40 nefer süvari ile beraber vukuattan bir gün evvel gece vakti, yani gecenin saat ikisinde Boğazlıyan'a geldim. Ferdası günü Yozgat mutasarrıfı Edib Bey efendi maiyetinde Yozgat Tabur Ağası Karaca Bey ve 130 kadar mevcut süvari ile sabahleyin saat 10'da Boğazlıyan'dan hareket ettik, saat birde Uzunlu kurbuna vasil olduğumuzda tabur ağası Karaca Bey, Mutasarrıf Bey de hazır olduğu halde Yozgat zabtiyelerine Hacı Kara Ahmet onbaşıya hitaben refakatine 38 atlı alub harmanlık cihetine daire-i hükümete gitmesini ve ahaliden silah atan olur ise mukabele-i bi'l-misl icra edilmesini emr etmesiyle merhum onbaşı da yanına ol mikdar zabtiye olarak gitti. Çeyrek saat sonra onlar???a iltihak etmek üzere tabur ağası beni de arkalarından gönderdi. Ben atının yanına vardığımda hükümetin üst tarafındaki meydanlıkta ahali taş ve deynek ile atlıyı geriye kaçırılmışlar idi. Tekrar atlıların ahali üzerine hücum eyledikleri sırada ben de yetiştim. OI vakte kadar silah atılmamış idi. Ahaliye mukabele etmekten ve süvariye karşı koymaktan vazgeçmelerine dair bazı nasihatla bulunmuş isem de dinlemediler. O sırada benim sağ böğrümde bir taş isabet etti. Soluğumu alamadım, atın üzerine kapandım. Atı geri çevirdim, o sırada bir silah sedası işittim. Müteakiben Kara Ahmet Onbaşı atlıya hitaben ne duruyorsunuz vurunuz, bir zabtiye vuruldu. Attan düştü diye bağırıldığını işittim. Bunun üzerine silahlar atılmaya başladı. Bu hal 5 dakika kadar devam etti. Silah sedası azalmaya başladığı sırada çarşının üst tarafından hükümete karşı olan evlerin birisinin penceresinden bir revölver atıldığını ve duman çıktığını gördüm.

Ora kimin evi idi? Silah atan kim idi?

Evi de silah atanı da bilmiyorum.

Hadisenin bitimini müteakip o evden silah atıldığını mafvekinize haber verdiğiniz mi?

O taş darbesinin tesiriyle fenalaşmış olduğumdan kimseye haber veremedim, muahharan Boğazlıyan ve oradan da Kayseri'ye avdet ettik.

Siz kaç el silah attınız?

Ben silah atmadım, taştan evvel bir iki de deynekle koluma vurdular idi.

Ahali de silah görüldü mü ve toplandı mı?

Hadiseden sonra da daire-i hükümette yazdığım yerde Boğazlıyan zabıta memuru Hacı Kahraman Ağa'nın elinde iki adi tabanca ile 4 bıçak olduğunu gördüm. Bunlar ahaliden toplanmış diyorlar idi. Orada Karaca Bey de hazır idi. Başka kimse yok idi. Muahharan Kayseri'ye gittiğimizde bizim Kayseri zabtiyelerinden Esad ile Cemal'in ahaliden iki tüfek alıp Boğazlıyan'da satmış olduklarını diğer zabtiyelerden işittim.

Bu bali ma-fevkinize bildirdiniz mi?

Şifahen Kayseri tabur ağasına haber verdim.

Bunların böyle silah alıp da sattıklarını siz kim haber verdi?

Kayseri zabtiyelerinden Abdi Onbaşı ile Niyazi söyledi.

O gün siz askerın baş tarafına geçerek elinizde olan revölverleri ibtida ahali üzerine ateşle beraber süvarilere başla ateş emrini verip zabtiyelerin ahaliye silah attıkları haber veriliyor ne dersiniz?

Ben öyle revölverler atmadım ve başla ateş diye emir de vermedim.

Mustafa Efendi, Kahraman Efendi tarafına irae edilen silahlar sizin vaka günü Uzunlu'da gördüğümüz silahlar mıdır?

Evet, o gün gördüğüm silahlar, işte bu silahlar idi.

Bu silahlar görüyorsunuz ki kabil-i istimal silah değildir.

Ben bu silahları ahaliden toplar iken görmedim. Orada ta'dad ederler iken gördüm, yalnız Karaca Bey'in ahalinin elinden alındı mutasarrıf beye malumat verdin mi diyerek mülazım Hacı Kahraman da veririm demiş idi.

Ek 2 – Kayseri Zabtiye Mülazımı Mustafa Efendi'nin zabtolunun ifadesinin transkripsiyonu

Uzunlu'da Sarrafyan Kara Hacı'nın ba'de'l-tahlif zapt olunan ifadesi (15 Eylül 314):

Vaka günü müstantık ve muayini ve polis Hüseyin Efendi ve Mahkeme-i Şer'iyye katibi İbrahim Efendi ile beraber maktul ve mecrubların keşif ve muayenesi için gitmiş olduğunuz haber viriliyor, bu babdaki meşhudatımızı söyleyiniz?

O gün vukuatın hitamını müteakib memurlarla beraber daire-i hükümet civarında bulunan maktullerin muayenesine gittik, on iki maktulü hükümet civarında meydanlıkta yatıyor oldukları halde bulduk. İki kadından birisini kendi evinde birisinin de Şih Mehmet'in kapısı önünde ölmüş oldukları halde bulduk, hepsi kurşun yarası ile ölmüş, bir tanesinin de kurşundan başka bir suretle ölmüş gördük.

Maktullerin üzerinde silah ve bıçak gibi bir şey zubur etti mi?

Bendeniz silah ve bıçak gibi bir şey görmedim, bazılarının bellerinde taş görmüş idim, hepsinde de değnekler var idi.

Mecrûbları ne zaman muayene ettiniz?

O gün maktûlinin keşfini müteakip mecrûhinin hanelerine giderek bunları da muayene ettik, mecmu'ı 20 kadar vardır. Hatta Numan Ağa ve Paçacıoğlu Bekir de henüz ölmemişler idi. O gün akşam oturdu, saat 11'den sonra vefat ettiler.

Onların yarası ne idi?

Hepsi kurşun yarası idi, fakat bazılarında kurşun yarısından fazla olarak darbdan mütehassıl yara ve bere gibi şeyler de var idi.

Mecrûbının üzerinde silah var mı idi?

Mecrûhin üzerinde silah görmedim.

Mecrûb olan zabtiyeleri de muayene ettiniz mi?

Evet, muayene ettim.

Kaç zabtiye mecrûb olmuş idi?

On nefer zabtiye irac ettiler. Ben de muayene ettim.

Mecrûb olan zabtiyeler hakkında vaka günü tanzim olunan ve sizin de imzanız havi olan varakada mülazım Hacı Kabraman Efendi, Yozgat zabtiyelerinden Hüsnü ve Hüseyin ve Ahmet ve Nuri ve Abdullah ve Vakeas ve Çerkeas Ahmet ve Kayserili Cemal ve Salim mecrûbdur diye muharrerdir. Hâlbuki Kabraman Efendi ile Ahmet ve Abdullah ve Nuri'de yara olmadığı anlaşılıyor.

Hacı Kahraman Efendi'nin elinin üzerinde bir bere var idi. Nuri'nin omuzunda darb tesirinden mütehassıl morluk ve Ahmed'in elinin üstünde darbdan bere ve Divanlı'lı Abdullah'ın neresinde olduğunu hatırlayamıyorum. Onda da bir bere vardı.

Gerek bunların ve gerek diğerlerinin yaralarında kurşun yarası var mı idi?

Yalnız Yozgatlı Hüseyin'in gözündeki yarayı mil ile yokladım, mile bir tıkırtı geldi ve kendisi çabaladı, onu kurşun zannettim. Diğerleri hep darbdan mütehassıl bere idi.

Vukuat günü hükûmetce bir zabıt varakası yazılmış, onu sen de imza ettin mi?

Evet, imza ettim.

O zabıt varakasında hükûmet civarında bulunan abalı tarafından begateten zabtiyeler üzerine silah atıldığı ve dam üzerinde olan Ermenilerin de şiddetle ve silâbla müdafaa ettikleri muharrerdir. Sen böyle gördün mü?

Ben ahali tarafından silah atıldığını ve damlardan Ermenilerin öyle silahla müdafaa ettiklerini görmedim. O gün hükümet dairesinde bulunduğum sırada Mutasarrıf Bey'in oturduğu odadan bir kağıd çıkarttılar, büyük memurlar hep mühürledi, okumaksızın ben de imza ettim. Mundericatina vakıf değilim.

Bu ifadenizin doğru olduğunu imza ve tasdik eder misin?

Muvafıktır. İmza ederim. Sarrafyan Kara Hacı.

Ek 3- Sarrafyan Kara Hacı'nın ifadesinin transkripsiyonu.

Kayseri Zaptiye Taburu Mülazım-ı Evveli Mustafa Efendi'nin ifadesi (16 Eylül 1314):

O vakada Uzunlu'dan sağ omuzundan kurşun yarası almış olan Ali Paşa oğlu Mehmed sizi teşhis ile beraber kendisini cerb eden siz olduğunuzu söylüyor ne dersin?

Ben haşa kurşun atmadım ki o adamı vurayım. Ben ne Uzunlu ahalisini bilirim ve ne de Uzunlu ahalisi beni bilir, çünkü ben o güne kadar Uzunlu'ya gelmiş değilim ki bilsinler. Bu mutlaka bir teşvik üzerine olmalıdır. Katiyen kabul etmem, ben silah atmadım ve öyle adam yaralamadım.

O cihetden geriye askere abaliden silah atan olur ise mukabele-i bi'l-misilde bulunmalarının emr olunduğunu ve silah atılmaksızın vardığımızı söylüyorsun, o halde o müfrezenin kumandanı siz olmuş oluyorsunuz abalı tarafından da zaptiyelere silah atıldığını gören ve söyleyen yoktur. Şu suretle zaptiyelerin abalı üzerine kurşun atan 19 kişinin katline ve 20'yi mütecaviz abalinin cerbine bilâ-lüzum sebebiyet verilmiş oluyor ne dersiniz?

Hayır, bendeniz ne sebebiyet verdim ne de emir verdim. Ancak balada söylediğim gibi bana taşla vurup da atın üzerine kapandığım ve geri dönmek istediğim bir sırada bir silah patladı. Yozgat zaptiyelerinden Hacı Kara Ahmet Onbaşı zaptiye vuruldu, düştü, ne duruyorsunuz, ateş edin, vurun diye söylediğini işittim, onun üzerine silah patlamaya başladı. Ben emir vermedim ve silah atmadım ve sebebiyet de vermedim. Ancak ahaliye nasihat ettim ise de tesir ettiremeyerek taş ve deynekle dövüldüm.

Maktul olan 19 kişiye acaba kimler vurdu?

Bilemem.

Abalı üzerine silah atan zaptiyeler kimler idi?

Onu da bilmem, yalnız Hacı Kara Ahmet'in balada söylediğim gibi emrini işittim. Başkasını tanımam, hatta o sırada aman etmeyin demiş isem de duyuramadım.

İcab ederse yine sual olunur üç sayfadan ibaret olan işbu ifadenizi doğru ise tasdik ve tembir ediniz?

Doğrudur, tasdik ve temhir ederim. Kayseri zaptiye tabur mülazım-ı evveli Mustafa

Ek 4 – Kayseri Zaptiye Taburu Mülazım-ı Evveli Mustafa Efendi'nin ifadesinin transkripsiyonu

Yozgat süvari zaptiye onbaşı Yozgatlı Hacı Kara Ahmet Onbaşı'nın zapt olunan ifadesi (20 Eylül 1314):

İsim ve şöhret ve sinn ve sıfat ve mahal-i ikamet nedir?

Adım Hacı Kara Ahmet, pederim Hacı Hasan, Yozgat'ın Yeni Camii Mahallesi'nde ikamet ederim, Yozgat zaptiye 1. taburu 2. Onbaşısıyım, 55 yaşındayım.

Boğazlıyan hükümetine müteallik evrak ve eşyanın Uzunlu'dan nakline dair kasabanın üst tarafından gelmek üzere tertip edilen müfrezenin kumandanı siz mi idiniz?

O müfrezenin kumandanı zaptiye mülazım-ı evvellerinden Kuşçulu Mustafa Efendi idi. Ben de o müfreze meyânında idim.

Nasıl gittiniz ve ne yolda bareket ettiniz, tafsil ediniz?

O gün Boğazlıyan'dan mutasarrıf bey efendi ve tabur ağası ile beraberce Kayseri ve Yozgat'tan gelen atlılar ile çıktık. Çalabverdi karyesinin üst tarafına vardığımızda mutasarrıf beyin arabası durdu. Zaptiyeleri topladılar, bana onardan üç takım Yozgat atlısından ve iki takım da Kayseri atlısından tefrik et dediler. Tefrik edildi. Kayseri mülazımı Mustafa Efendi'yi bize kumandan verdiler. Siz mutasarrıf beyi de beraber alarak köyün, yani Uzunlu'nun üst tarafından gidecek ve hükümetin üstündeki tepeden gireceksiniz. Diğer atlılar da tabur ağası ile aşağıdan ve çarşı içinden girecektir dediler. Ahali karşı kor ise ne olacak dedik. Üzerinizde zabıta vardır. Onun emrine itaat edeceksiniz dediler. Oradan yürüyerek Uzunlu'nun beri tarafındaki harman yerinde durduk. Mutasarrıf beyin arabası geldi, artık mutasarrıf bey de çarşıdan girecek, siz gidin dediler. Biz mülazım üzerimizde olduğu halde gittik, hükümetin üst tarafındaki tepeye vardık. Birden binlerce toplanmış ahali taş ve cerek ve deynikle bize karşı geldiler. Etmeyin babalar padişahımızın emri bu hükümetin naklinesidir, biz ne edelim. İrade-i padişahiye karşı durulmaz, vaz geçin dedikse de söz anlatmanın ihtimali kalmadı. Bir de sopalarla cereklerle bizi geri püskürttüler. Atlı kamilen geri döndük. Kayseri mülazımı Mustafa Efendi ahalinin içinde kaldı. Bir de ahali mülazımı attan aşağı aldılar, vurmaya ve dövmeye başladılar. Ol vakit daha hiçbir taraftan silah patlamamış idi. Fakat taşla vurduklarından, arkadaşlardan Kayserili bir zaptiye ile Yozgat atlılarından Vakkas ve Çerkez Ahmet düşmüşler idi. Bir de mülazım Mustafa Efendi kendini kurtarmağı mı yoksa mahsusca mı bilemem revölverlerini ateş etti. Zaptiyeler mülazımın ateş ettiğini görünce onlar da başladılar silah atmaya. O sırada ben gelen taş ve sopadan kendimi muhafaza edeyim derken eğeri döndü, atımdan düştüm ve olduğum mahalle kurşun gelmeye başladı. Bu kurşun mücerred ahali tarafından atılmak lazım geliyor idi. Fakat kimin kurşunu olduğunu göremedim. Ben öbür tarafa çekileyim, kurşundan kendimi kurtarayım fikrinde iken ahali dağıldı. Zaptiyeler de hükümete girdi. Ben de vardım. Ben haccü'l-haremeyn 55 yaşına gelmiş bir adamım, eğer yalan söyler isem yüzüm kara olsun. Ondan sonra mutasarrıf ile tabur ağası geldi. Mevtaları mahkeme memurlarına keşf ettirdiler. Hükümeti de nakil ettirdiler. Doğrusu budur.

Sen kaç el silah attın?

Ben hiç silah atmadım.

Başlıca silah atanlar kimler idi?

Biz 60'ı mütecaviz idik. Vallahülazım kimin attığının farkında değilim. Gerçi silah atılıyor idi. Ama kimin attığını bilmiyorum.

Senin yanında atlılar kimler idi?

Benim yanımdaki üç takım Yozgat atlısı ve iki takım da Kayseri atlısı idi. Hatırlayabildiğim Yozgat zaptiyelerinden Sivaslı oğlu Hacı ve Çolak oğlu İzzet ve Büyük Çopur Arif ve Memasi oğlu Akif var idi. Fakat öbürleri hatırimda değildir.

Tekkeli Tabir de var mı idi?

Tekkeli Tahir mutasarrıf beyin olduğu kolda idi. Bizim yanımda yok idi.

Küçük Arif nerede idi?

Küçük Arif de mutasarrıf beyin yanında idi.

Mülazım Mustafa Efendi tabancayı ateş edince size de vur emrini verdi mi yoksa zaptiyeler kendi kendine mi ateş

etti?

Usul-i askeriyede zabıt kılınca çeker veyahut silah ateş eder ise bizim gibi silahendazlar onu emr-i kati makamında telakki ederler. Derhal amirin yaptığı muameleyi yaparlar. Ben yalan söylemem. Ağzından vurun diye emrini işitmedim. Fakat ibtida tabancasını ateş etti. Zaptiyeler tarafından da silah atılmağa başlamış idi.

Ahali üzerinde hiç silah gördün mü ve size silah attılar mı?

Ben ahali üzerinde silah görmedim, gerçi ahalinin olduğu yerden de silah sadası geliyor idi ve benim olduğum yere de kurşun gelmiş idi. O tarafta da zaptiye yok idi. Ahali attı, ne olduğunu bilmem, ben kendim silahlarını görmedim.

Size karşı gelen ve zaptiyelere vuran abaliyi tanır mısın?

Hiç birisini de tanımam. Taş ve değnek ve cerek ve sopalarla zaptiyelere vuruyorlar idi. Hatta zaptiyelerden Yozgatlı Hüsnü ve Kayserili Salim namında birisi de vurulmuş idi. Bunların yaralarını da kurşun yarası diyorlar idi.

Size karşı gelenlerden ibtida Uzunlulu Numan Ağa namında bir adamın vur emriniz var ise hükümeti teslim edeceğiz dediğinde işte vur emri şunun ucundadır diye tişfengi irae ve ateş ederek oradan Tekkeli olan??? berifin tekrar kalkmak istediğinde başına da tişfenkin dipçigi ile vurmak istediğinde aman elini çek, o bir banedandır diye senin söylediğin haber veriliyor. Sen baccülbaremeyn adamısın. Görmüş isen bunu da ketm etme?

Tekkeli Tahir bizim yanımızda yok idi. Bugün dünya yarın ahiret bismillahirrahmanirrahim yalan söylemem. Bu Numan Ağa'yı da tanımam, ancak zaptiyeler hükümete girdikten ve ahali dağıldıktan sonra bir adam hükümet civarında mecruh olduğu halde duruyor idi. Kayseri zaptiyelerinden tanımadığım ve bilmediğim birisi o mecruhun başına vurmak istedi. Ulan bırak, çek elini ayıptır diye mecruhu sordum, Numan Ağa dediler. Öyle işittim. Ben Tahir'in vurduğunu görmedim.

Kayseri mülazımı o gün kendisine isabet eden taşın tesiri ile atın üzerine kapandığı sırada bir silah sedası işittiğini ve ona müteakip sizin zaptiye vuruldu. Ne duruyorsunuz? ateş edin emrini vermenizle zaptiyelerin ateş ettiğini söylüyorlar ne dersin?

Mülazımın bu sözü doğru değildir. Benim sözüm doğrudur. Kendini ahali üzerine aldı döverken revolverini ateş etti. Zaptiyeler de ona baktı, silah atmaya başladı, ben kendim silah bile atmadım, zaten mülazım-ı evvel ve üzerimizde kumandan kendisidir. Asakir amirinin işaretine muntazır olduğu hakkında söylediği doğru değildir. Kabul etmem.

O gün hükümet civarına toplanmış olan abalinin ibtida sizi silahla istikbal ettiği ve damı üzerlerinden Ermenilerin şiddetle ve silahla mukabelede bulundukları hakkında bir zabıt varakası vardır. Sen böyle abalinin silah attığını gördün mü?

Ahali bizi taş, deynek ve cerek ve sopalarla karşıladılar. Elllerinde ben silah görmedim. Öyle silah attıklarını da fark etmedim. Ne diyeyim, gerçi ahali tarafından bizim olduğumuz tarafa kurşun geliyor idi ya kim attığını görmedim.

Vur emrini sizin verdiğiniz teyyüd olursa ne dersin?

Ne diyecğim, ben vur emrini vermedim.

Gerek mutasarrıf bey ve gerek tabur ağası tarafından size vurunuz gibi bir emir verildi mi?

Estağfurullah onlar hiçbir şey demediler. Yalnız kumandanınız mülazımdır dediler.

İcab ererse yine sual olunur, şimdilik ifadelerin muvafıkça mühürler misin?

Muvafıktır, mühürlerim.

Ol vakit ahali üzerinden silah toplattı mı gördün mü?

Ben kendim ahalden silah topladığını görmedim. Fakat oradan silah toplanmış diye işittim. Yozgat zaptiye onbaşılarından Hacı Kara Ahmet

Ek 5 – Yozgat Süvari Zaptiye Onbaşı Yozgatlı Hacı Kara Ahmet Onbaşı'nın ifadesinin transkripsiyonu

Yozgat Süvari Zaptiyelerinden Tekkeli Tahir'in zapt olunan ifadesi:

İsim ve şöhret ve sinn ve sıfat ve mabal-i ikamet nedir?

Adım Tahir, pederim Mehmet, 40 yaşındayım. Yozgat 1. Zaptiye Taburu'nun 3. Bölüğü efradındayım. Tekkeli Tahir demekle meşhurdum.

Uzunlu'dan hükümet merkezinin Boğazlıyan'a nakli için Uzunlu'nun üst tarafından gelmek üzere tertip edilen müfrezeye miyanında sen de var mıydın?

Ben, mutasarrıf bey ve tabur ağası ile beraber aşağı cihetten çarşı içinden gittim. Üst tarafta yok idim.

Nasıl gittiniz? vukuat nasıl oldu ise hikaye ediniz?

Boğazlıyan'dan çıktık. Çalapverdi karyesinin üst tarafına varınca Kayserili zaptiye mülazımı Kuşculu Mustafa Efendi'nin kumandasında bir kol tertib ettiler. Siz köyün üst tarafından varın, hükümetin üstünde durun, oradan hükümete girin dediler. Onlar gitti, biz de mutasarrıf beyin arabasının önünde çarşıdan varıyor idik. Cami-i şerifin önüne ve düyün-ı umûmiye idaresinin yanına vardığımızda bir de üst taraftan giden ve hükümetin üst tarafına gelen atlılardan silah patlamaya başladı. Atılan silahlardan çıkan kurşun bizim olduğumuz mevkiyi tuttu, güç hal ile mutasarrıf beyin arabasını geriye çevirdik. Biz sokaktan mutasarrıfı ata bindirerek hükümetin altına vardık, o vakte kadar silah sedası kesildi. Ahali de dağılmış idi. Hükümete girdik, ahaliden bir takımları vurulmuş ve yaralanmış yatıyor idi. Sonra Mutasarrıf Bey memur gönderdi. Kaldırdılar. Hükümeti de nakl ettiler. İşte vukuat böyle oldu.

İbtida silah hangi taraftan patladı?

Ben görmedim, çünkü silah atılan mevki bizim olduğumuz yere iyice görünmez, zaptiyelerin üzerinde mülazım Mustafa Efendi amir idi. O biliyor.

Abalının ellerinde ne var idi?

Bizim olduğumuz mevkide ahalinin elinde taş ve deynek ve cerek ve sopalar var idi. Silah görmedim.

Sonra oralara saklanmış olan abalîyi çıkartmaya gittiniz mi?

Ben hükümetten bir tarafa ayrılmadım, hükümetin evrak ve eşyasını arabalara yüklemekle meşgul idim.

Yukarı taraftan silah atan zaptiyeler kimler idi?

Ben kim olduğunu bilemem.

İşte o cihette sen de olduğun ve batta vur emriniz var ise hükümeti teslim edeceğiz diye size karşı varan Numan Ağa'ya emir işte tıfengin ucundadır diye ateş ederek vurduğun ve batta dipçiğiyle de başına vurmak üzere iken Hacı Kara Ahmet Onbaşı'nın elini çek, o bir banedandır dediği dava olunuyor ne dersin?

Haccülharemeyn adamdır, Kara Ahmet Onbaşı'dan yemin vererek sorunuz, benim mutasarrıf beyle arabanın önünde olduğumu o cihette bulunduğumu tabur ağası ve cümle arkadaşlar bilirler. O bana sarf-ı iktidar??? ben ne silah attım ve ne kimsenin vurulduğunu gördüm. Mutasarrıf beyin böğründen ayrılmadım.

Ba'de'l-vaka hükümetin önündeki Numan'ın banesine saklanan abalîyi çıkarırken Acemoğlu Atam namında birisini başından yaralayıp oradaki su barkına attığını ve Salik (Salah) Mina'nın oğlu Oban'ı dahi tıfengin dipçiğiyle başından yaralayıp öldürdüğün haber veriliyor buna ne dersin?

Ben hükümetten hiçbir tarafa çıkmadım. Kimseyi de döğmedim. Bana iftira etmişler, ben zaten o köyde zaptiyelikle 5 sene oturdum, köyün çoluğu çocuğu beni hep bilirler. Ben öyle şeyi kabul etmem.

Abaliden silah toplanmış gördün mü?

Görmedim, silah da görmedim.

Damlar üzerinden Ermenilerin zaptiyelere şiddetle ve silahla müdafaa ettiklerini gördün mü?

Taş ve toprak ve deynek atıyorlar ve vuruyorlar idi. Fakat silahlarını görmedim.

Gerek mutasarrıf ve gerek tabur ağası tarafından zaptiyelere vurun gibi bir emir verildi mi?

Öyle vuracaksınız diye bir emir vermediler. Yalnız mülazım üst taraftan biz de alt taraftan gideceğiz dediler.

İcap ederse yine sual ederiz. İfadelerin muvafık ise mübürler misin?

Muvafikur, mühürlerim. Yozgat zaptiyelerinden Tekkeli Tahir.

Ek 6 – Yozgat Süvari Zaptiyelerinden Onbaşı Tahir'in ifadesinin transkripsiyonu